

Manche Gottzeit Tanfana, hie Gott lob
Sommer d. halbes klein Iyristen.
I. Knecht Saten lungen zur gniffen lob
altan fündnisfen Reigtlauder. Leipzig. 1767. 8.

in Schwabe Dornburg.

in d. Archiv. d. G. d. G.

[Faint, illegible handwriting at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.]

DE
DEO
T H O R O
COMMENTATIO
QVAM

EDIT

IO. GOTTLOB. SAM. SCHWABE

VINARIENSIS

SANCTIOR. ET ELEGANTIOR. LITTERARVM
CVLTOR, SOCIETATIS LATINAE, QVAE
IENAE FLORET, COLL. ORDINARIVS

I E N A E

SVMTV IO. CHRISTOPH. STRAVSSII
CICIDCCLXVII.

DE
D.E.O.
T H O R O
COMMENTATIO
QVAM
HEIT

IO:GOTTLIBSAM.SCHWARBE
VIRI
LANTON. ET HENCKIUM. LITTEBAM
CAVOR. SOCIETATIS LITTEB. QVAM
LENAE PLOBI. ORDINATVS

A. d. Bibliothek
des Thüring.-Sächs.
Geschichtsvereins.

KOEN. BIBL
DER
UNIVER
HALLE

LENAE
ZAMIA IO:CHRISTOPH. STRASSER
CICISCEPZAT.

LENAE
BIBLIOTHECA
EX BIBL.

PERILLVSTRI

ATQVE
EXCELLENTISSIMO

DOMINO

IOANNI FRIDERICO
DE HENDRICH

VILLARVM AHORNI, STEINII ET OBER-
ETWITZII DOMINO HEREDITARIO, SE-
RENISSIMI SAXONVM DVCIS VINARIEN-
SIS ET ISENACENSIS SVPREMAE SACRAE
CVRIAE PRAESIDI LONGE SPLEN-
DIDISSIMO

PERILLVSTRI

AC

GENEROSISSIMO

DOMINO

FRANC. LVDOVICO
L.B. DE REINBABEN

ILLVSTR. REGIM. SAXO. VINARIENSIS
ET ISENACENSIS PRAESIDI VICARIO
SPLENDIDISSIMO; SACRI SVPREMI
SENATVS A CONSILIIS

ITEM
MAGNIFICO, AC SVMME
VENERABILI VIRO
SIGISMUNDO
BASCHIO

SANCTIORIS DISCIPLINAE DOCTORI
CELEBERRIMO, SERENISSIMI SAXONIAE
DVCIS VINARIENSIS ET ISENACENSIS
A CONSILIIS SACRIS ET PROTOSYNEDRII,
SACRORVM, QVAE IN AVLA, VRBE
ET DVCATV VINARIENSI FIVNT, SVPRE-
MO ANTISTITI, MERITIS CVMVLA-
TISSIMO

MAECENATIBVS
ET
PATRONIS SVIS
SVMMA PIETATE COLENDIS

QVOTIES maxima VESTRA,
VIRI SVMMI, ac numquam
fatis laudata in rempublicam
pariter ac rem litterariam merita in memo-
riam reuoco, reuoco autem semper, toties
in mentem mihi veniat necesse est, eos a
vobis singulari quadam gratia atque be-
neuolentia dignos iudicari, qui sese ad
litteras, quae ad humanitatem spectant,
referre, apud animum constituerunt.
Quam ob rem, ex quo litterarum caussa
huc veni, nihil prius, nihil antiquius
mihi faciendum putavi, quam vt, quas
artes ad humanitatem pertinere in-
telligerem, ad eas, quam diligentissi-
me fieri potest, incumberem. Ne-
que etiam inconsulte hoc fecisse me,
puto. Quid est enim praestantius stu-
dio

dio humanitatis? quid vtilius? quid
erūdito dignius? Spero igitur, fore,
vt ne in malam accipiatis partem,
quod VOBIS litteras hasce, ne satis
latine quidem scriptas atque ab omni
fermonis castitate remotas, et hanc
commentationem qualemcunque con-
secrauerim. Id enim VOBIS his lit-
teris significare liceat, quod com-
mentationem hanc VOBIS dedicaue-
rim, fecisse me eam potissimum ob-
rationem, vt gratum meum in vos
animum et maximam, qua vos ve-
neror, pietatem publice VOBIS de-
clararem et vt, me vitam academi-
cam haud inutiliter agere, ostende-
rem. Tantus enim est gratiae VE-
STRAE in me ac beneuolentiae cu-
mulus, tanta est, quae in me con-
tulistis

tulistis, beneficiorum magnitudo, vt
essẽ omnium ingratiſſimus, si vo-
bis non pro summa VESTRA, quae
in me exstat, humanitate gratias age-
rem, quas possum quasque debeo,
maximas. Accipiatis igitur vota, quae
pro salute atque incolumitate VESTRA
nuncupo. Faxit deus ter optimus
maximus, cuius nutu atque auspi-
ciis cuncta geruntur, vt, quaecum-
que a VOBIS patriae ac litterarum
caussa suscipiuntur, fauste, prospere
feliciterque eueniant. Quam vero
gloriam eruditione VESTRA, quae in
VOBIS tanta est, quanta, quum sum-
ma est, esse solet, et immortalibus
VESTRIS in rem litterariam et patri-
am optimam meritis consequuti estis,
hanc, MAECENATES, deum VOBIS

fortunare volo. De ceteris rebus si
quid est, quod in votis habeo, hoc
certissime esse, VOBIS velim persuadea-
tis, vt me VESTRAE gratiae ac bene-
uolentiae habeatis commendatissimum.
Ienae, prid. id. aprilis. CXCCLXXVII.

VOBIS
VIRI
PERILLVSTRES
ATQVE EXCELLENTISSIMI
MAGNIFICE AC SVMME
VENERABILIS

SVMMA FIDELITATE ADDICTISSIMVS

I. G. S. SCHWABE.

NVPER

NUPER a viro excellentissimo WAL-
CHIO commentatio *) exarata
iuris publici facta est, in qua de
deo TARANVCNO elegantissi-
me pariter ac doctissime dis-
seruit. Inter alia mentionem in ea fecit **) dei
THORI, quem eundem cum TARANVCNO
esse, non sine causa putat. Quum vero in
doctissima commentatione celeberrimus au-
ctor ea tantummodo pertractauerit, quae ad
explicationem arae, quae non procul a Sue-
norum vrbe Heilbronna in vicino Beckingen-
sium agro inuenta est, pertinere viderentur,
haud quidem abs re fore arbitrati sumus, si
in praesentia de deo THORO, numine vete-
rum Germanorum longe celeberrimo, expo-
neremus. Vt vero iis, quae tractantur, mo-
dum quemdam adhibeamus atque ordinem,
primum de Celtis, a quibus cultus THORI

A 5 origi-

*) edita, Ienae MDCCCLXVI.

**) commentatione cit.
p. 46.

originem traxisse videtur, verba facere, instituti ratio postulat.

I

CELTAS esse nationem longe antiquissimam, vel mediocri antiquitatum scientia praeditus fateatur necesse est. Eos enim iam post diluuium domicilia sua in Asia et in regionibus, orientem versus sitis, habuisse, deinde autem nouas sibi fedes in occidente delegisse, res est, de qua viri doctissimi non valde dubitant. Tempus autem si forte quaeras, quo inclita haecce Celtarum migratio contigerit, fateor, ita latere omnia crassis circumfusa tenebris, ut ea de re nihil certi haberi possit. Neque enim historiae ornamenta, his temporibus litteris consignata, illius mentionem faciunt, neque alia antiquitatis monimenta supersunt, ex quibus hanc in rem quidquam efficere nobis liceret. Quam ob causam coniecturas et fabulas commentitias silentio praetermitto, quae in scriptis vel doctissimorum virorum continentur, et ea tantum in medium attulisse sufficiat, quae veritatis speciem prae se ferre videntur. Primas sedes Celtae in Asia collocauerunt, deinde autem iis mutatis, in occidentem sensim sensimque sese contulerunt, vbi Germanium, Galliam, Britanniam regionesque, ad mare adriaticum positas, sub suam redegerunt potestatem. Cuius quidem rei aliae atque aliae causae fuisse videntur. Verissime autem iudicabimus,

mus, si adfirmamus, Celtas pristinas sedes ideo reliquisse, partim ut molliorem caeli plagam quaerent, partim quoniam ab aliis populis depulsi, alio habitatum concedere cogebantur. Ac verò quidem simile esse videtur, Celtas, postea, quam prouincias, Caspium mare inter ac Pontum Euxinum sitas, transferant, per Poloniam ac Russiam in ceteras Europae prouincias venisse. Fuerunt quidem, qui eos ex Aegypto accerserent et colonos aegyptiacos in Germaniam missos esse, contenderent, ad TAGITVM *) prouocantes, qui partem Sueuorum Isidi, numini aegyptiaco, sacra fecisse dicat, in eorum autem sententiam discedi haud posse, ostendit PELLOVTIERIVS, **) qui ea quoque fuscè percerfer, quae de migratione Celtarum obseruanda videntur. ***)

II

NUNC autem de religione Celtarum nobis dicendum est, de qua etsi multa tradere haud possimus, non solum ob tempora, a nostra memoria remotissima, verum etiam quoniam Druidae, a quibus sacra fiebant, ea, quae ad religionem spectabant, Aegyptiorum more, quam diligentissime fieri poterat, occultabant; ex iis tamen, quae nobis supersunt, quid de deo rebusque diuinis senserint, facili negotio poterit iudicari. Deum esse, qui totum terra-

*) *German. cap. 9. T. I. lib. 1. cap. XIII*

) *histoire des Celtes * l. c.*

terrarum orbem creauerit, qui omnia gubernet, regat ac moderetur, omnis Celtarum natio vno quasi ore confirmabat. Praeter hunc vero, quem *Theut*, siue *Teut* nuncupabant, complures alios deos, hoc dignitate inferiores, statuebant, quos materiae expertes adeoque *ἀσωμάτους* esse, et summa sapientia ac potentia, nullis limitibus circumscripta, gaudere putabant. Atque eos quidem *intelligentias animales* adpellabant, eam ob causam productas, vt cum materia coniungerentur illique vitam et salutarem spiritum praebent. Quas quoniam ex supremi numinis imperio pendere credebant, a quo potentiam acciperent, iis parendum esse arbitrabatur, quae fuit ratio, vt eos tanquam deos inferiores colerent ac de rebus futuris consulerent. Inprimis quatuor rerum initia, quae, vt e graeco veram, *elementa* vocantur, summa religione coluisse legimus. Etenim sibi persuadebant, haec esse deorum imagines. Sic vero aquam celeritatis, ignem autem in finitae virtutis *σύμβολον* esse existimabant. Quid? quod relatum legimus, eos non tantum aquae hostias obtulisse, dum eas in fluuios proiciebant, sed etiam igni sacra fecisse, quum illum sacrificiis alerent, dicentes: *comede o domine*, et quae sunt huius generis alia. Scythae, quo nomine initio omnes Celtae comprehenduntur, *) venerati sunt Vestam, Iouem, Apollinem, Ter-

*) PELLOUTIER *hist. des Celtes T. 1. lib. 1. cap. 1.*

Terram, Martem, Herculem atque Neptunum, quibus diis autem ipsorum lingua alia nomina imposuerunt. Vesta enim dicebatur *Tabiti*, id est, ignis: Terra, *Apia*: Neptunus, *Thamiasades*, qui aquae praefuit: Iupiter, *Papaeus*: Apollo, *Oetosyrus*, quo nomine solem coluisse videntur. Non solum autem initiis rerum, quae *elementa* vocant, verum etiam iis, quae ex eorum permissione oriuntur, cultum eos exhibuisse constat. Maximi enim aëris motus caelique mutationes, mirabiles ac horrendi procellarum, tempestatum, fulguris atque tonitru effectus eos in opinionem adduxerunt, aërem magna *intelligentiarum animalium* multitudine esse repletum. Quas quoniam aliquid de rebus humanis statuere posse credebant, eas summa obseruantia colendas esse iudicabant. Aque etiam legere memini, Celtas per aërem vaticinatos esse et omina, quae, quum caelum contremisceret, capiebant, quam studiosissime attendisse. Praeterea per ventum iurabant, cum quod vitam humanam ex aëre pendere putabant, tum quia vetus apud ipsos erat opinio, *intelligentias aërias* hominibus scientia longe antecellere. Nec vero cui forte mirum videbitur, aëri eiusmodi cultum fuisse praestitum, quum illius ratio ea fuerit, vt temperatione caeli fruerentur, quae dici non potest, quantam in rerum natura adferat vtilitatem. Ab eorum doctrinis, de quibus iamiam diximus, complures

plures aliae tamquam ex fonte fluebant. Quum enim deos ἀσώματους esse cognitum haberent atque perspectum, eorum imagines ex materia quadam fingendas ac formandas esse negabant. Etsi enim, Celtas eorumque posteros subsequenti tempore statuas ac figuras pro diis habuisse, libentissime fateor; eam tamen deos colendi rationem ad antiquissimam Celtarum religionem, de qua nobis sermo est, referri haud posse arbitror. Neque etiam diis templa exstrui patiebantur. Namque stultum ipsis videbatur, deos in templa includere, cum propter mortalium imbecillitatem, tum quia, deos vniuersum mundum complecti, statuebant. Quibus rebus factum est, ut aliorum templa, si qua forte inuenirentur, funditus delerent atque conuentus sacros sub dio haud procul a fluuiis, fontibus, aut arboribus celebrarent. Religiosissime denique summaque pietate caerimonias seruauerunt, adeo quidem, ut per longam seculorum seriem nihil de iis fuerit immutatum. Quo factum est, ut si regione quadam potirentur, religionem tollerent eosque acerbissimis adficerent suppliciis, qui aliena superstitione alios imbuere conarentur. Haec erant fere, quae de Celtis eorumque religione notanda duxi. Equidem fateor, alia atque alia hanc in rem paullo fufius dici testimoniisque confirmari potuisse, hoc labore autem tanto magis superfedere possum, quo plura ad *σκόπον* nostrum haud videntur esse necessaria.

ria. Omnia, quae hic breuiter dixi, illustrat doctissimus PELLOVTIERIVS *) quem in hac de Celtis enarratione sequutus sum.

III

VENIO nunc ad Thorum, de quo in hac commentatione agere apud animum constitui, et ante omnia, quis Thorus ille fuerit, quaeri mihi posse videtur. Fuit autem antiquissimus aequae ac celeberrimus deus, quo primum Celtæ, deinde vero omnes fere populi, a Celtis oriundi, Iouem tonantem Romanorum coluisse videntur. Quod cur adfirmemus, haud vnâ rationem esse arbitramur, qua de re autem infra plura dicendi erit occasio. Thorum nostrum diuersis nominibus fuisse adpellatum, ex antiquitatis monumentis satis superque constat. Dicitur enim fuisse Tanarus, vti ex inscriptione SPONII **) adparet:

I. O. M. TANARO
T. ELVPIER GALER
PRAESENS GVNA
PRI LEG. XX. V. V.
COMMODO ET
LATERANO
COSS.
V. S. L. M.

Cele-

*) *histoire des Celtes* T. I. ligione Celtrarum vide lib. I. cap. XIII, et T. II. Tom. II.
lib. III. cap. II. III IIII. **) *miscell. erudit. anti-*
XI. reliqua autem de re- quit, p. 74. n. 5.

Celeberrimus SPONIVS in suis ad hanc inscriptionem adnotationibus hunc Tanarum cum Ioue Tarane Gallorum, de quo LVCA-NVS *) loquitur, et tonante Latinorum vnum idemque esse adfirmat ac simul recte obseruat, vocabulum *Tonar*, seu *Taran* in lingua britanica *tonitru* significare, Taranum autem, seu Tanarum non solum apud europaeos, sed etiam asiaticos Celtas nomen Iouis fuisse, qui postea diuersis veterum linguarum ex celtica dialectis *Thoron*, *Dondar*, *Thondar*, *Tonnar*, *Donnar* et *Tonar* fuerit adpellatus. Quam quidem sententiam, argumentis haud contemnendis munitam, CLVVERIVS **) atque alii amplectuntur. Atque ea in re viri doctissimi recte mihi sentire videntur. Supra enim diximus, Celtas in aere deum quemdam statuisse, qui illi praesideret, et a quo omnes aëris mutationes, venti, tempestates, in primis fulgur ac tonitru excitarentur. Ac nostra quidem sententia hic deus aërius, quem Celtae summa pietate coluerunt, non alius, quam Thorus noster, seu Taran ac Tanar fuisse videtur. Quum enim omnes Germani et populi, septentrionales, a Celtis oriundi, Thorum venerati sint, ut infra monstrabimus, non sine causa a nobis contendi posse putamus, Celtas cultum Taran, seu Tanari, quem postea Thorum vocarunt, ex Asia in Europam intulisse et vt deum,

*) *pharsal. lib. 1. v.*
446.

**) *Germ. antiqu. lib. 1. cap. 26.*

deum, qui æeri, imprimis tonitruum præ-
 fit, coluisse. Neque vero, inconsulte
 hoc dixisse nos, arbitramur, quum certif-
 simum sit, vnum eundemque deum sæpe
 diuersa nomina accepisse. Id quod, ne de-
 sit exemplum, illustrare nobis liceat. Con-
 stat inter omnes, hunc deum, quem olim Iu-
 daei יהוה, aut להים vocarunt, eundem
 nostros philosophos adpellare *ens a se*, ne-
 minem autem vnumquam vidi, qui deum no-
 strae religioni addictorum ac deum, a Iu-
 daeis cultum, diuersos esse existimaret: quod
 quidem, nisi superfluum esset, pluribus exem-
 plis ex historia cum Graecorum, tum Roma-
 norum posset illustrari. Immo vero accedit
 etiam hoc, quod, si quis sententiam nostram
 infringeret, haud facile intelligi possit, qui
 factum sit, vt, quum tutum exploratumque
 sit, maiores nostros esse Celtarum colonos,
 cultus Thori in tot regiones peruenerit.
 Quae quum ita sint, haud absurdum esse vi-
 detur, contendere, asiaticos Celtas Thoro-
 primum in Asia, deinde etiam in Europa cul-
 tum exhibuisse religiosum. Thorus adpel-
 latus quoque fuit Taranucus, vti docet in-
 scriptio SPONII: *)

IOVI. O. M.
 TARANVCO
 ARRIA SVCESSA
 V. S.

B In-

*) *misc. erud. antiquit.* p. 73. n. 4.

Inscriptionem nostram a priori esse diuersam, neminem non facili negotio statuo posse perspicere. In ea enim non tantum est quaedam litterarum *perá deoris*, verum etiam terminationem auctam esse videmus. Quem ad modum autem ex *Tanar*, *Tavan* et ex *Taran*, *Taranucus* factum sit, doctissime WALCHIVS *) in commentatione laudata monstrauit. In causam inquirunt viri doctissimi **), cur Iupiter ita dictus fuerit, quae de re autem inter ipsos est dissensio. Alii enim, id eam ob causam factum esse, sibi persuadent, quoniam *Taranus* non alius sit, quam *Taranis* LVCANI, ***) quo nomine Galli Ioui optimo maximo cultum exhibuerint; alii e contrario, *Taranucum* id denotare, adfirmant, quod Iupiter tonans apud Romanos fuerit, causam interponentes, vocabulum *Taran* in regionibus Britanniae australibus tonitru significare. Sed non est, quod ea de re disceptemus. Infra enim ostendimus, *Tarane* LVCANI etiam nihil aliud, quam tonitru indicari. A populis septemtrionalibus Thoro diuersa nomina data fuerunt. Commune autem nomen, quod omnes Germaniae populi deo tonitru imposuerunt, fuit *Thor*. Praeter hoc vero pro diuersitate dialectorum *Thorus* quoque diuersa accepit nomina. Alii enim eum adpellarunt *Tor*, alii *Tar*,

*) p. 16 - 21.

***) SPONIVS I. c. B

***) I. c. 4

Tar, alii *Thur* *). SAGITTARIUS quidem **) *Tyr* ad hunc numerum refert, hunc autem esse excipiendum, docet *Edda*, ***) ubi *Tyr* quemdam Asarum deum eumque omnium audacissimum fuisse dicitur. Thorum igitur intelligi haud posse, quis est, qui non videat? Dicitur quoque fuit *Torstan*, uti hoc ex antiquitatis monumentis *) patet. Neque vero nominis Thori mentionem intermitteremus, quo olim adpellatum fuisse, ara, nuper haud procul ab vrbe Heilbronna effossa, confirmat, cuius quidem inscriptio haec est:

cur non?

DEO
TARANVCNO
VERATIVS
PRIMVS
EX IVSSV

Figuram arae ubi quis nosse cupit, adeat ille celeberrimum WALCHIVM, **) in cuius doctissimo libro eam videbit expressam. Non solum autem auctor modum ostendit, ***) quo vocabulum Taranucus in Taranucus mutatum fuerit, verum etiam de Veratio, qui aram posuit, de occasione arae positae et de compluribus aliis rebus, ad antiquitates pertinentibus, disseruit, ad quae, ne ea in re iusto longiores simus, lectorem ablegamus.

B 2

III

- *) de quibus vide SAGITTARIUM antiquis. XXXXIII. *MENSIS lib. II. cap.*
regni Thur. lib. I. cap. 3. **) *comment. de deo Taranucno.*
) l. c. *) P. 48 - 54.
 ***) *Myth. 23.*
 *) ADAMVS BRE-

III

HAEC de nominibus Thori. Sequitur, vt Thorum non alium, quam Iouem tonantem fuisse, probandum in nos suscipiamus, quo facilius ea, quae veteres Thorō tribuerunt, possint diiudicari. Tanto autem magis spero, fore, vt huic sententiae quisquam adfentiat, quo magis hoc non sine magna veritatis specie potest probari. Quod vt faciant viri doctissimi, ad LVCANVM *) potissimum prouocant, apud quem haec occurrunt:

*Theutates borrensque feris altaribus Esus
Et TARANIS. Scythicae non mitior ara
Dianae*

ac Thorum, seu Taranem Iouem fuisse, ita probant, vt *Tanar*, seu *Taran* apud Celtas tonitru significasse, monstrant, quod quidem celticum vocabulum non solum ex celtica lingua in germanicam, verum etiam cum Celtis in antiquam britannicam et alias linguas migrauerit. Et hoc quidem verissimum est, apud eos, qui hodie antiqua lingua britannica vtuntur, *tanara* significare tonitru. Immo vero dictionarium cambro-britannicum, vocabulum *tanar* tonitru reddi, confirmat **). Sed sententiam nostram vel hoc reddit probabilem, quoniam ἐπιθετος *tanar*, seu tonans, quod in inscriptionibus, a nobis adlatis, Ioui optimo

*) *pharsal. lib. 1. v. 446. ment. cit. p. 18 - 21.*
 **) de his, quae diximus, vide IAC. SPONNIUM *misc. erud. antiquit. p. 74. WALCHIVM com- HACHENBERGIUM diff. VIII. §. 12. BONIUM in Phaleg et CHARTVM in Phaleg et Canaan lib. 1. cap. 42.*

optimo maximo tributum fuit, ab effectu erat desumptum, cuius auctorem veteres Thorum esse putabant. Namque olim haec fuit opinio non solum Celtarum, sed etiam omnium fere antiquissimorum populorum, ut quidquid a natura efficeretur, id omne imperio atque auspiciis numinis cuiusdam fieret, quod rei illi praesideret, et omnia pro hominum statu et conditione sapienter gubernaret ac moderaretur *). Quemadmodum igitur Romani Iovem tonantem, quem Graeci *Βρονταῖον* nuncupant, tonitru et fulminibus praeesse putauerunt; sic quoque apud eos, qui Thorum coluerunt, fuisse, ex sequentibus patebit. Vnicum tantum, testimonium ad hanc rem stabiliendam iam adduxisse sufficiat. ADAMVS BREMENSIS haec de populis septentrionalibus, in primis de Suecismemoriae prodidit**): *Thor, inquit, praesidet in aëre, qui tonitrus et fulmina, ventos imbresque, serena et fruges gubernat*, ac paucis interiectis: *Thor cum sceptro Iovem exprimere videtur*. Ea autem puto ita esse comparata, ut omnia optime cum Iove tonante conveniant, adeo, ut de huius rei veritate vix dubitari possit, praecipue, si argumentis, hactenus adlatis, ea addantur, quae ex ipsa dierum consignatione eorumque apud veteres Germanos adpellatione desumpta sunt.

B 3

Qui

*) fusc hoc demonstra- l. c. p. 36. sqq.
 vit PELLOUTIERIVS **) vide HACHEN-
 l. c. tom. II. lib. III. cap. BERGIVM Germ. mid.
 4. confer. WALCHIVS diff. VIII. §. 12.

Qui vti singulis *ἑβδομάδος* diebus singulari deo sacra fecerunt; ita, eos Thoro quinto quoque die sacrificasse, legimus, qui eam obcausam *Thorsdag*, *Tanarsdag* ac *Thorensdag* dictus fuit et vnde postea nostrum *Donnerstag* factum esse videtur *). Quum enim a *Taran*, *Thor* **) et a *Thor*, *Thorsdag* fuerit profectum, hoc, ni fallimur, haud obscure indicat, Romanorum Iouem tonantem Germanorum esse Thorum, seu Tanarum. Iis, quae antea diximus, diuersae quoque dialecti, apud diuersas nationes hodie adhuc vsitatae, respondent. Angli enim id, quod nobis est *Donnerstag*, vocant *Thorsday*, Dani autem *Thorsdag* ***). A *Taran* ducitur *Donner*, vnde diuersae ortae sunt dialecti, nimirum *Donder*, quo ii, qui circa Rhenum incolunt, vtuntur, *Thunder*, quod ab Anglis in Britannia, et *Torden*, quod a Germanis septentrionalibus vsurpatur *). Quae omnia vbi rite inter se comparantur, clarissima dant indicia, sententiam eorum argumentis niti idoneis, qui Thorum Iouem tonantem fuisse adseuerant. De ceteris rebus alia atque alia in sequentibus adiiciemus, quae sententiae nostrae confirmandae inseruiunt.

V

*) ARNKIELIVS *Cimbrische Heyden Religion* cap.

XI. §. I. confer. WALCHIVS l. c. p. 40.

**) HACHENBERGI-

VS I. c.

***) CLVVERIVS *lib. cit. lib. I. cap. 26.*

*) SPONIVS *misc. erud. antiquit. p. 74. n. 5.*

V

ETSI vero, Thorum in tota Germania, Gallia ac Britannia cultum fuisse, probari potest; eius tamen cultum praesertim ad Germanos septentrionales spectasse, extra omnem dubitationem mihi positum esse videtur. De illius igitur origine in regionibus, ad septentrionem vergentibus, disserendum nobis est. Ad praecipuas *ειδωλοκατεργείας* causas a viris, eruditionis ac doctrinae laude conspicuis, vel haec refertur, quod saepe acciderit, ut homines, qui cum ob rerum gestarum magnitudinem, tum propter summa in rempublicam merita magnam adepti erant gloriam, post mortem diui habiti, religiosissime colerentur. Ac sic quoque apud populos septentrionales comparatum fuisse traditur. HACHENBERGIUS *) enim probat, hanc superstitionem imprimis in regionibus, ad septentrionem pertinentibus, vñu venisse, cui sententiae IOANNES MAGNUS **) adsentitur, eamque rem pluribus exemplis confirmat. Inter alia id cum Odino ac Thoro factum fuisse dicit, qui quum artibus magicis aliisque rebus gestis, quae prorsus mirabiles viderentur, plebi persuasissent, sibi inesse aliquid diuini, post mortem ut dii fuerint culti. Quae quidem res digna mihi esse videtur, in quam paullo adcuratius inquiram.

B 4

Fuit

*) *Germ. med. diss.* VIII. p. 195.

**) *Gothor. Sueonumque hist. lib. I. cap. VIII. 1. sqq.*

Fuit Odinus *) rei bellicae peritissimus, qui quum magnis cum copiis in regiones septentrionales venisset, incolis sub suam potestatem redactis, imperii fasces suscepit, cui postea filius Thorus, qui nomen a *Tavan* accepit, successit. De tempore autem, quo id acciderit, inter doctos minime conuenit. STEPHANIVS **) enim ex testimoniis comprobare studet, populos asiaticos duce Odino XXIII. annis ante natum seruatorem nostrum in eas regiones inuasisse, huic vero contradicit ARNKIELIVS ***) et magis probabile esse adfirmat, id aliquot secula ante natalitia christi factum esse, eo tempore, quo rex Danus in Dania regnare coeperit. Quod quidem ARNKIELIVS non sine causa contendere nobis videtur. Neque etiam id satis liquere puto, vtrum Odinus ex Asia, an vero ex alia quacumque Germaniae prouincia uenerit. Res ut sit, de hoc tamen dubitari nequit, Odinum ac Thorum ob rationes, a nobis supra dictas, quum vitam cum morte commutassent, ad deorum numerum adscriptos et pro diis postea fuisse habitos. Namque in antiquitatis monumentis *Thor* et *Odin* praefertim commemorantur, qui ueneficiis suis, artibus magicis atque aliis rebus, in bello gestis, ad summos diuinitatis honores adscen-

*) de eius rebus gestis fufe differit ARNKIELIVS *Cimbrische HeydenReligion cap. X. §. 4.*

**) nos. in lib. VI. biff.

Dan. Saxonis Grammatici p. 41.

***) *Cimbrisch HeydenReligion cap. 2. §. 13.*

scenderint. *) Neque etiam exempla desunt, quae id, quod diximus, cum aliis viris, qui magnam apud veteres Germanos consequuti fuerunt gloriam, factum esse docent **).

VI

POSTQVAM originem Thori apud populos septemtrionales explicauimus, iam inuestigemus necesse est, quodnam diuinum opus veteres Thoro tribuerint. Quum Thorum Iouem tonantem esse existimarent, vt ex praecedentibus constat, nemo mirabitur, eos ab eo id expectasse, quod ad illius imperium pertinere videbatur. Quam ob causam eum inuocabant, vt iusto tempore pluiam immitteret ac, si necessarium esset, caelum serenum esse iuberet: vt ipsis ea, quae ad temperationem caeli et agrorum fertilitatem requirebantur, largiretur: vt damna denique ac detrimenta, si qua forte tonitru, fulgure, grandine, ventis atque aliis tempestatibus ipsis contraherentur, auerteret ***). Aliud ADAMI BREMENSIS hac de re testimonium iam supra, quum de Ioue tonante ageremus, dedimus. Digna est, quae hoc loco notetur, veterum Germanorum consuetudo, quam, quum fulgura ac tonitrua existerent, seruarunt *).

B 5 riri

*) HACHENBERGII vs *hist. Suec. lib. I. cap. I.*
vs I. c. p. 196.

**) OLAVS MAGNVS
**) IDEM p. 183. *lib. III. cap. 8. confer.*
et 184. *ARNKIELIVS I. c. cap.*

***) ERICVS OLA- 23. §. I.

riri videbant, *malleis*, quos *Iouiales* dicebant, ferire iisque maximum strepitum ciere coeperunt. Quod vt facerent his potissimum causis impellebantur, quoniam alios deos in Thorum impetum facere credebant, cui, si malleis ferirent, auxilium praestare posse putabant. Tela quoque in aërem miserunt aciemque instruxerunt, quo facilius deo suo, ab aliis diis oppresso, subuenirent. Ritus ille, teste OLAO MAGNO, *) durauit vsque ad annum CIOCCXXX, quo Magnus, rex Sueciae, eum vetuit.

VII

QUVM de diuinis Thori operibus verba feci, haud abs re fore putavi, si nunc diuersas formas ac figuras commemorarem, quibus veteres Thorum repraesentauerunt. Ita enim plerumque deorum formas fecerunt, vt in iis repraesentandis similitudinem quamdam ex iis, quae ipsis tribuebantur, ducerent. Antiquissimi Celtae nullas deorum formas effinxerunt. Quum enim illos *ἀσωμάτους* esse crederent, id ipsum eorum naturae repugnare videbatur. Subsequentibus tamen temporibus superstitio, per omnes gentes, verorum sacrorum expertes, fusa, Celtarum animos quoque oppressit. Quo factum est, vt a faniori doctrina aberrarent ac diuersas deorum figuras formarent. Sic enim relatum legimus, imaginem Iouis apud Celtas quercum fuisse
altissi-

*) l. c.

altissimam, cuius quidem rei MAXIMUM TYRIVM *) testem habemus locupletissimum. Etenim quercu maiores nostri nihil sanctius esse voluerunt. Quanta religione autem hanc arborem coluerint, vel ex hoc AVENTINI **) testimonio colligi potest: *nihil, inquit, sacratius quercu maiores nostri habuerunt, nulla sacra sine huius arboris fronde confecere, sacrificiis epulisque rite sub hac arbore perpetratis, deos adprecari sunt. Viscum eius e caelo missum putarunt signumque esse a deo electae arboris, omnia sanantem, suo vocabulo adpellantes, contra venena omnia esse remedio.* AVENTINVS hoc loco de ritu exponit, quo veteres Germani quercus diis consecrauerint, iis autem, quae dixit, haec addenda sunt. Diis ubi lucum, aut quercum sacram esse voluerunt, sacerdos, qui facris praefuit, magnae altitudinis et iustae proceritatis quercum delegit, et in illius cortice vocabulum *Tau*, aut, vt aliis videtur, litteram T. ac nomina *Hesus*, *Tbor* atque *Bele-nus* insculpsit. Quae quum sacrificiis factis rite essent peracta, eiusmodi arbor deo cui-dam vel sacra fuit, vel etiam deus adpellata est ***). Saepius in antiquitatis monimentis eiusmodi quercus nominantur *). Ita enim

*) *dissert.* 38.

***) SCHEDEVS de

**) *annal. Boior. lib. III.* diis Germanis cap. 24.

confer. HACHENBERG *) ARNKIELIVE I. G.

GIVS German. med. diff. cap. 30. §. 10.

VIII. p. 199.

in Hafforum luco fuit alta quercus Geismari, quae Iouis quercus adpellabatur, quam adorabant et quam numquam excindi posse putabant. quod vero Bonifacius, quum Hassis salutarem doctrinam adnuntiaret, fecisse dicitur. Non vero quercubus tantum, sed aliis quoque figuris Thorum expresse-
 runt. In STEPHANIO *) sedens effingitur (O)dinum inter ac Friggam, seu Freyam, qui iuxta eum stant, duodecim stellis, toga cincta indutus, corona ornatus, altera manu sceptrum, altera autem fulmen tenens. In aliis quidem antiquitatis monumentis fulmen, quod Thorus altera manu tenet, non reperitur, ceterum autem cum ea figura conuenit, quam modo descripsimus. Dignum praeterea est, quod hoc loco notetur, veteres semper Thoro, inter reliquos deos sedenti, puluinar substrauisse, ut magis placide quiesceret **). Ad duodecim stellas quod attinet, iis vel duodecim anni menses, vel signa caelestia indicari debent, corona autem maiestatem, et sceptrum imperium denotare videtur ***). Alii e contrario Thorum septem stellis repraesentauerunt, teste ERICO OLAO *) qui haec memoriae prodidit: THOR tamquam potentissimus et summus deorum in medio et aliis altior re-
 sident-

*) not. ad Saxonis Grammatici hist. Dan. p. 139. confer. OLAVS MAGNVS lib. III. cap. 3.

***) NERKETERVS Iuden und Heyden Tempelp. 955

****) ARNKIELIVS I. c. cap. IO. §. 3.

*) hist. Suec. lib. I. cap. I.

fidebat, imagine viri nudi, dextra quidem sceptrum, sinistra vero septem stellas praeferentis, insignis. Atque etiam sicut viri doctissimi, qui septem stellis septem planetas, vel septem ἑβδομάδος dies significari existimant *). De malleo, quem Thorus interdum sceptri loco tenuit, infra agemus. Praeter eas, quas nominauimus figuras, modo Thorum effinxerunt, ut puerum nudum, in curru sedentem, modo ut puerum, vestibis ornatum, quae vero figurae minus usitatae fuisse videntur **). Eas autem figuras, quot nimirum ex antiquitatis monumentis erui potuerunt, non sine magna veri specie probare, Thorum esse Iouem tonantem, neminem fore arbitror, quin facili negotio videat.

VIII

DE cultu Thori religioso ut nunc agam, ordinis ratio postulat. Qua quidem in re ut lectori faciam satis, haud immerito quaeri mihi posse videtur, quibus in locis id factum fuerit. Antiquissimis Celtae temporibus sacra sub dio haud procul a fluuiis, fontibus, aut arboribus fuisse peracta. Neque enim Celtae templa exstruxerunt, neque aedificari passi sunt, quemadmodum huius rei rationem supra monstrauius. Quam quidem rem TACITVS ***) quoque confirmat, quum, eos *parietibus deos non cohibere*, testatur. Deinde
vero

*) ARNKIELIVS l. c.

***) NERRETERVS l. c. p. 957.

***) Germ. cap. 9.

vero, quum Celtæ atque maiores nostri aliorum populorum more templa facerent, res aliter cedere coepit. Ac primo quidem non solum singulas arbores, verum etiam totas filias, quas *lucos* dixere, delegerunt, in quibus sacra fierent. Quod apud Saxones vsu venisse, testem habeo ADAMVM BREMENSEM *). Arbor enim, aut filua, quum sacris faciendis destinata fuisset, media in filua locus delectus fuit, qui diis consecraretur et quem sepimento claudebant, vbi deinde, ara posita, hostias immolauerunt. Quæ quidem primorum templorum, in quibus maiores nostri deos venerati sunt, ratio fuit atque conditio **). Saepius autem fiebat, vt, si filuæ deessent, arbores adorarent precesque ad eas funderent, vti hoc testimonium STEPHANIVS ***) nobis exhibet. Sed hanc εἰδωλολατρείαν in Dania Canutus *magnus*, in Saxonia autem Carolus *magnus*, quum rei christianæ fauere inciperent, interdixerunt *). Tantum autem abest, vt, maiores nostros arbores ipsas, seu lignum coluisse, censeamus, vt potius aliam rationem fuisse, credendum sit. Quum enim deos in siluis atque arboribus habitare putarent, illæ ipsis ea, qua decet, pietate de- venerandæ videbantur. Atque ea in re mihi

Ger-

*) *hist. eccles. lib. 1. cap. 6.*

**) ARNKIELIVS l. c. cap. 30. §. 12.

***) l. c. p. 93.

*) ARNKIELIVS *Cimbrische Heyden Religion cap. 30. §. 14.*

Germani Graecos atque Romanos imitati fuisse videntur. Ii enim arbores, filuas ac nemora adorauerunt et deas, *Nymphae* dictas, quae nemoribus et filuis *Dryadas*, quae vero singulis arboribus praerant, *Hamadryadas* nominauerunt *). Deinde vero vt maiores nostri a tempestatis iniuria tuti essent, ac ne prohiberentur, quo minus sacris interesse possent, casas exaedificarunt, in quibus pluuia, procellis, aut alia quacumque tempestate ortis, commorarentur **). Quas quidem casas in lucis iuxta aras posuerunt, iis fere locis, in quibus postea templa fuere exstructa ***). Quae quum ita sint, quis est qui in dubium vocare conetur, Thorum in iis locis, quae descripsimus, a maioribus nostris fuisse cultum? Sed venio nunc ad templa, quae postea, quam casae Germanis displicuerunt, fuere aedificata. Primum et omnium pretiosissimum Thori templum in regionibus, ad septentrionem vergentibus, Vpsaliae fuisse, omnes antiquitatis scriptores confirmant, quod a rege Sueciae Freyo longum tempus ante natum *svithca* nostrum exstructum fuisse dicitur *). Quae vbi vera sunt, facillime intelligi potest, eos errare, qui Odium xxiiii. annis ante natalia christi in regiones septentriona-

*) NATALIS COMES
mythol. lib. v. cap. 11.

***) OLAVSWORMIVS
monim. Dan. lib. 1. cap. 3.

***) ARNKILIVS l. c.
cap. 31. §. 4.

*) SNORRO *chronic.*
Norvag. p. 1. num. 3. p. 9.

confer. SAGITTARIUS
antiqu. regni Thur. lib. 1.

cap. 3. ARNKIELIVS
l. c. cap. 31. §. 5.

rionales venisse, adfirmant. Sacrum autem fuit hoc templum Odino, Thoro ac Friggae, seu Freyae, quorum trium deorum statuae, ex auro confectae, *) in eo positae fuerunt. Licet enim statua Thori ex ligno parata fuit; ea tamen auro et argento distincta fuit atque exornata **). In primis veteres templi huius praestantiam summis efferunt laudibus. ADAMVS BREMENSIS ***) de eo, *totum ex auro paratum* fuisse, scribit, id quod OLAVS MAGNVS *) itidem confirmat, qui parietes, columnas et tectum auro splenduisse et auream catenam templum sepsisse dicit. Scriptores, qui illius historiam memoriae mandarunt, vide apud ARNKIELIVM **), qui etiam OLAVS MAGNI ***) huius templi descriptionem litteris consignavit. Hodie adhuc statua Upsaliae adseruatur, quae vulgo pro imagine Thori habetur. Etsi vero non satis liquet, vtrum statua ista ex templo, de quo loquuti sumus, supersit, an vero minus; Upsalenses tamen haud vnam rationem esse credunt, ex qua, eam Thorum repraesentare, confici possit. Equidem vellem, vt hoc ex firmis antiquitatis testimoniis posset probari, sed doctissimus SCHVZIVS *) de huius rei veritate valde dubitat et

*) SCHEFFERVS in *Upsalia* cap. v. p. 37. sq.

**) ARNKIELIVS l. c. cap. 17. §. I.

***) de *situ Daniae et sept. reg.* p. 143.

*) *lib. 111. cap. 6.*

**) l. c. cap. 31. §. 5.

***) l. c.

*) *Schutzschriften für die alten Nordischen und Deutschen Voelker* 2. B. 1 *Saul.* p. 98.

et hanc Thori statuam adulterinam esse, probandum in se suscepit. Haud vna ratio est, ex qua id celeberrimus auctor efficere studet ac primo quidem loco falsum id esse iudicat, quoniam Thorus, qui Vpsaliae ostenditur, stans effingeretur, quum in veteribus scriptoribus semper sedens exprimitur. Nostro quidem iudicio hocce argumentum, quod SCHVZZIVS, de Germania optime meritis, adfert, eo magis ad sententiam Vpsaliensium infringendam valere videtur, quo tutius atque exploratius est, veteres ea in re semper summa usos fuisse ἀκριβῆς. Deinde id veritatis speciem non prae se ferre ait, quia lignum statuæ oleo oblitum sit, quae quidem consuetudo tempora, quibus homines, verorum sacrorum expertes, in regionibus septentrionalibus esse coeperint, non attingere videretur, ac denique, quoniam ii, qui, ut plurimum deorum cultores a religionis profanae erroribus remotos, ad rei christianae veritates transducerent, in regna, ad septentrionem vergentia, venerint, nullam non dederint operam, ut quaecumque profanae superstitionis monimenta inuenirentur, euerterent et e medio tollerent. Non igitur esse probabile, fuisse quamdam dei effigiem, quae proba sit, quin ab ἀποστόλοις septentrionalibus deleta fuerit atque extincta. Ad duas posteriores rationes quod attinet, nescio, an iis Vpsaliensium sententia frangi possit ac destrui. Quum enim hanc, cuius SCHVZZIVS meminit, consuetudinem ad ea tempore non ductam

C

ductam

ductam fuisse, vix ac ne vix quidem possit probari, haud sane video, quid eo argumento contra Vpsalienses confici possit, praesertim quum vel hoc accedat, statuam esse ex ligno confectam, id quod etiam cum iis, quae de statua Thori supra diximus, optime congruit. Deinde neque ex tertio argumento aliquid probari mihi posse videtur, quia facili fieri potuit negotio, vt statua illa, quamcunque tandem operam ἀπέσολοι in auferendis superstitionis monimentis posuerint, occultaretur. Quae quum ita sint, nisi prima ratio, a SCHVZZIO adducta, nobis satis ad probandum videretur, in illius sententiam, ceteroquin doctissimam, ire dubitarem. Vt vero ad templa Germanorum redeamus, probe notari vellem, eos in iis extruendis loci rationem habuisse. Non enim quilibet locus templo, in eo collocando, ipsis idoneus esse videbatur. Praesertim autem ea in collibus editis ac montibus altis posuerunt *). Sic vero pretiosissimum Vpsaliae templum, de quo supra disseruimus, in alto colle stetit, antiquitatis scriptores adseuerant **). Alia exempla vbi quis nosse vult, adeat ille ARNKIELIVM ***). Inprimis iucundissimum illis fuit, si in eiusmodi collibus, aut montibus arbores, siluae, aut luci reperirentur. In iis enim templa semper fuisse

*) CLVVERIVS *Germ. fis hist. Sueo. Goth. lib. 1. antiqu. cap. 34.* P. I.

) ERICVS. *Vpsalien-* *) l. c. cap. 31. §. II.

fuisse constituta, ostendit CLYVERIVS *). Eadem quoque templi Thori, quod Vpsaliae stetit, ratio fuit. Non solum enim apud hoc arbor maxima, ramos longe lateque ducens, generis cuiusdam incogniti, verum etiam totus lucus inueniebatur **). Multa adhuc de templis Germanorum generatim dici possent, sed plura ad nos non pertinent, quin potius ea de re ARNKIELIVS ***) euolendus mihi videtur, qui de templis veterum Germanorum fuse egit. Templum Vpsaliense autem non fuit vnicum, in quo Thorus cultus fuit. Apud veteres scriptores enim plura alia occurrunt. Inter haec Hamburgi templum fuisse dicitur, *) in quo effigies Iouis, fulmine ac sceptro ornata, vna cum duodecim magnorum deorum imaginibus, quibus Iupiter dextra atque sinistra stipatus fuit, steterit, et quod Carolus magnus funditus deleuisse et in eius locum templum, vero deo sacrum, posuisse traditur. Quae Iouis statua, si vera essent, quae narrantur, non alia, quam Thori esse potest. Quum enim Thorus cum Ioue vnus idemque sit ac duodecim deorum mentio fiat, quos *Asas* veteres Germani adpellabant, vti suo loco monstrabitur, haud immerito conicere nobis licet, templum

B 2

*) I. c. cap. 34.

**) ERICVS Vpsalien-
sis I. c. lib. I. p. 2.

***) I. c. cap. 31.

*) mentio illius fit apud

ALBERTVM CRANZ-
VM metrop. lib. I. cap. 12.
in vetere chronico Saxoni-
co, a POMARIO edito, p.
42, 43. et alios.

plum hocce Thoro fuisse consecratum. Sed ea res nondum omnibus numeris ita absoluta est, quemadmodum nonnulli sibi persuadent, vt extra omnem dubitationem polita esse videatur. Hanc sententiam enim vt nonnulli sequerentur, his rationibus adducti sunt, quoniam vulgo Hamburgum a *loue Ham-mone* nomen accepisse crediderunt, quam quidem rationem viri doctissimi non sine causa reiciunt, quin potius nominis Hamburgi aliam adhibent deriuationem. Immo vero additur etiam hoc argumentum, meo quidem iudicio haud contemnendum, numina Romanorum in regionibus, trans Al-
 bim positis, ne cognita quidem fuisse, nedum cūta. Magis autem euidentis est, quod de templis Iouis ARNKIELIVS *) refert atque testimoniis illustrat et quod nos infra de templo Thori thornburgico adiiciemus. Haec de templis Thori. Ad ipsa sacra nunc me con-
 uerto, quae in illius honorem suscepta sunt. Quae vti plerumque in precando et victimas caedendo apud veteres constiterunt; sic quoque apud Germanos fuisse patet. Thoro autem non animalia tantum, sed etiam homines obrulerunt. Illi enim nihil gratius, nihil iucundius esse putabant, quam si homines, a sacerdotibus sorte electos, offerrent, id quod de Danis nobis testatur DVDO, **) de Gallis autem LYCANVS, ***) qui Tarani aram non
 mitio-

*) l. c. cap. 31. §. 9.

**) loco supra iam

**) lib. 1. *hiflor. Norm. dicto.*

mitiorem esse dicit ara Dianae scythicae, quam veteres Gallis sanguine humano placauerunt *). Non sine causa igitur concludi nobis posse videtur, Thoro a Gallis homines fuisse immolatos, quod itidem a Thuringis factum esse, infra probabimus. Monstrant hodie in Iutia fontem, *Thorsbrunn* dictum, iuxta quem fama est olim sacrificia humana Thoro fuisse oblata. Fontis illius mentionem facit *WORMIUS* **) et simul, sententiae priori contradicens, tradit, nobilem quemdam, qui *Thor* adpellatus fuerit, apud hunc fontem diis filium immolasse, unde ita nominatus sit. De qua re etsi nihil certi haberi potest; ea tamen nostram de sacrificiis humanis sententiam, quae a Germanis diis sacrificabantur, haud obscure confirmat. Fontibus autem usi sunt veteres, partim ut hostias in iis abluerent et purgarent, partim ut deos, quos aquae praeesse putabant, colerent ***). Praeter homines etiam Thoro bouibus sacrificia fecerunt, quorum sanguinem excipere eoque capita oblinere consueuerunt. Quibus quidem, modo enarratis, sacrificiis magnam panis copiam et alios cibos addiderunt, quae omnia Thoro ad sacrificium praebuerunt *). Atque etiam sacerdotes quosdam habue-

LITIOS

C 3

runt

*) WALCHIVS *comment. cit. p. 17.*

**) *moniment. lib. v. p.*

285.

***) vide ARNKIE-

LIVM *Cimbrische Heyden-Religion cap. 23. §. I.*

*) SNORRO *chron. norv. num. 7.*

runt *), quibus id negotium datum fuerat, ut quinto quoque *εβδομαδος* die, sacris Thori destinato, res diuinas tractarent. Qui quidem dies *Thorsdag*, *Tanarsdag* et postea *Donnerstag* nuncupatus fuit. Praeter diem quintum certum quoque anni mensem Thoro sacrum esse voluerunt, qui *Tormanet* adpellatus est. Sueci enim Thoro mensem ianuarium, Dani autem martium tribuerunt **). Quam rem ut probem, testem produco OLAVUM WORMIVM, ***) qui: *deorum primarius*, inquit, *TOR* dictus fuit, a quo *quinti septimanae diei nomen Thorsdag ortum traxit et martio mensi Tormanet*, et alio loco *) haec scribit: *quintum idolum Thoronis, a quo Thorsdag, septimanae feria quinta*. Danos autem hodie adhuc pro *Donnerstag* vsurpare *Thorsdag* iam supra monuimus. Etsi vero *Thorsdag* ita a die, quo Thoro hostiae immolatae sunt, dictum esse, propter testimonia, antea a nobis enarrata, in dubium vocari nequit; vnicum tamen adhuc, ex scriptoribus regni Sueciae desumptum, addere nobis liceat. ERICVS OLAVS, **) quum de Thoro verba fecit, inter alia haec memoriae prodidit: *cui, Thoro, singulis hebdomadibus quinta feria per deputatos sacerdotes sacrificia offerebat*, Suecorum

*) ERICVS *Vpsalensis hist. Sueo-Gotb. lib. 1. p. 2.*

***) CLVERIVS *l. c. lib. 1. cap. 26.*

****) *moniment. Dan. lib. III. p. 149.*

*) *l. c. lib. 1. cap. 26.*

**) *hist. succ. lib. 1. cap. 1.*

eorum populus, a quo dies illa dicta erat *Thorsdag*. Quae quidem omnia ita puto esse comparata, ut ea de re dubitari haud possit. Ea, quae de sacris Thori diximus, omni tempore fuere usitata, praeter ea autem dantur sacra, apud veteres scriptores occurrentia, quae nonnisi sollemnibus festis diebus fuere peracta. Talia erant sacra *Difne*, seu *Thifne*, coniugis Thori, quam deam iustitiae dominam et reginam esse putabant. A Suecis imprimis quotannis celebrata et *Tifeting* adpellata sunt *). De conuiujs veterum sacris, quae interdum in Thori et aliorum deorum honorem habebantur, infra pluribus differendi erit occasio. Per Thorum etiam iurare solebant, uti ex scriptoribus rerum septemtrionalium facili negotio colligi potest **). Quid? quod hodie apud quasdam nationes septemtrionales consuetudo ***) seruari fertur, ut, quum iureiurando aliquid constringant, ea loquendi formula utantur: *Ja Thore Gott! nein Thore Gott*, siue *ney Thore Gud!*

VIII

THORVM haud infimum locum in veterum Germanorum diis obtinuisse, vel ex eo cognosci potest, quod eius cultus tam longe lateque patuerit. Quam ob causam iamiam

C 4

osten-

*) STEPHANIVS l. c. c. cap. 10. §. 3. confer. p. 143. NERRETERVS *Iuden*

**) IDEM p. 141. *und Heyden Tempel* p. 956.

***) ARNKELIUS l. seq.

ostendere conabimur, quibus in regionibus Thoro cultus fuerit exhibitus. Celtas cultum Thori, quamquam non eodem nomine, in omnes regiones, quas post inclitiam eorum migrationem occupabant, intulisse, res est, de qua eo magis certi esse possumus atque persuasi, quo luculentius ostendi potest, Germanos, Gallos ac Britannos, qui Thorum venerati sunt, esse Celtarum colonos. Certe in iis regionibus antiquitatis monumenta supersunt, quae eam rem reddunt tam certam, quam quod certissimum. Ex inscriptione, quam supra de deo TANARO adiunximus, adparet, deum Tanarum, qui tonitruum praeerat, in Britannia fuisse cultum, quemadmodum SPONIVS*) eam in rem testatur, qui aram ait in Anglia esse repertam. Quam quidem rem vel hoc nobis confirmare videtur, quod vocabulum *Taran*, seu *Tanar* in lingua britannica tonitruum significat, uti suo loco monstrauimus. Atque etiam ara non sine magna veritatis specie prodit, apud Britannos id quoque locum habuisse, quod de locis, ubi sacra fiebant, obseruauimus, licet nulla templorum mentio fiat, quae in Britannia Thoro fuerint consecrata. Fuerunt, qui ex hac inscriptione:

DEA-

*) *misc. erud. antiquit.* p. 74. n. 5.

DE ABVS. MATRIBVS.

TRAMAI. VEX. CERMA.

PV. R. D. PRO. SALVTE

R. FVS. L. M.

confici posse existimarent, vocabulum TRAMAI vnum idemque esse cum Tarane, seu Thoro, et inde probare conarentur, hunc deum in Cumbria, vbi inscriptio inuenta est, fuisse cultum. Quod etsi fieri potuisse haud negamus; in eorum tamen sententiam, qui TRAMAI Tanarum esse dicunt, discedi haud potest, vti celeberrimus WALCHIVS *) ostendit. De cultu Thori in Gallia optimus mihi testis est LVCANVS, **) quem ad hanc rem stabiliendam produco. Verba LVCANI iam supra recitavi, non igitur est, quod repetam. Id modo ex iis probari posse arbitror, Taranem, qui non aliud est, quam Thorus, a tota Gallorum natione cultum esse, ita quidem, vt eum sanguine humano placarent. Ac sententiam nostram veritate niti, aliam addimus rationem. Parisiis nimirum effossum est anno MDCCXI. monumentum ***) antiquum, caput referens senile, barbatum, habens iuxta aures erectas cornua, quorum vtrique annulus adnexus est, addita inscriptione: CERNVNOS. Multa de eo disputarunt viri doctissimi,

C 5

mi,

*) *comment. cit. p. II-15. confer. KEYSLERVS antiquit. septentr. et Celt. p. 369.*

**) *pbarf. lib. I. v. 446.*
 ***) *fuse de eo agit WALCHIVS l. c. p. 30-36.*

mi, cum de iis, quae ad vocabuli notationem spectant, tum de eo, quid per CERNUNNOS indicari debeat. LEIBNITIVS *) statuat quamdam Bacchi esse putat, et alii alia statuunt. Sed veritati magis consentaneum esse videtur, si cum PELLOVTIERIO **), WALCHIO ***) atque aliis existimamus, eo nihil aliud significari, quam Iouem tonantem, seu deum, quem tonitruum Galli praesidere arbitrabantur. Quum enim graecum *νεφώνιος*, ex quo CERNUNNOS factum esse videtur, et graeca *Αστραπαῖος*, *βρονταῖος* quasi attributa et *ἐπίθετα* Iouis Ivtoris sint, mortalium sceleratam vitam per tonitrua, fulmina et tempestates punientis, *) propter conuenientiam significationis, quae est inter Taranem et Iouem tonantem, *βρονταῖον* et sine dubio Cernunnum haud difficulter intelligi potest, Gallos nomine CERNUNNOS Iouem tonantem, seu Thorum diuino honore fuisse prosequutos. Quam supra de deo TARANVCO adduximus inscriptionem SPONIVS **) in Dalmatia inuentam esse dicit, ex qua Iouem Taranicum, seu Thorum in iis regionibus cultum fuisse videmus. Quod si cui forte mirum videatur, illius rei ratio prompta est atque parata. Vocabulum *Taran* enim ex vetere

*) *collect. etymol.* T. II. p. 80.

**) *histoire des Celtes* T. II. lib. III. cap. VI.

*) I. c.

*) PETRVS BURMANNVS in *Ioue fulguratore.*

**) *miscell. erudit. antiqu.* p. 73. n. 4.

celtica et britannica lingua in dalmaticam migravit, vti viri doctissimi recte obseruarunt *). Thorus vti ad omnem septemtrionem pertinebat, quemadmodum ex praecedentibus constat; ita etiam in omni Germania eum cultum esse patet. Non solum enim nationes, ad mare balthicum Albimque fitae, in Thori honorem templa exstruxerunt, verum etiam Borussi ac Bohemi Iouem, seu Thorum adorauerunt, cui quidem rei HACHENBERGIUS **) fidem facit. AuCTOR ANONYMUS libellum ***) edidit, in quo, Torgauiam in Saxonia a Thoro nomen accepisse, comprobare studet. Fecit hoc ita, vt ex rationibus idoneis ostenderet, *Torgau* significare *eine Gottes Au.* Quae sententia vti se valde commendat; ita etiam inde haud difficulter perspicui potest, Thorum in Misnia olim esse cultum. Multa in libello de Thoro adiecit, quae non sine voluptate legimus. Praeter ea autem alias atque alias coniecturas addidit, quibus vellem, vt calculum adiicere possem. Inter haec Thorum ab hebraeorum *וין* deriuat, et multa alia, quae ad stabiliendam suam sententiam faciunt, quam copiosissime percenset. Pluribus liber ceteroquin doctissimus euolui potest. Praeter eos autem, quos modo nominauimus, Alemanni etiam Thorum coluerunt eique sacrificia obtulerunt. Quam quidem in rem ara, nuper effossa et deo Tarranuc-

*) SPONIVS I. C. ****) die in Religione con-

**) Germ. med. p. 188. sq. *fidet able Stadt Torgau.*

ranucno dicata testari mihi videtur. Fama ad nos perlatum est, haud pridem Germersheimii in *Palatinatu inferiori* lapidem esse erutum, in quo inscriptio de deo Taranucno sit insculpta. Ipsius inscriptionis sententiam nondum litteris consignarunt viri doctissimi, id vero comperimus, lapidem Manhemium esse deportatum. Ea lapidis inscriptio vti de Taranucno, seu Thoro, in Palatinatu culto, testatur; ita etiam, quantum coniecere nobis licet, quoniam inscriptionis argumentum ignoramus, circa id tempus facta esse videtur, quo ara, nuper effossa, a VERATIO PRIMO posita est. Praecipue cultus Thori ad Thuringos, qui primum Thoringi, deinde Thuringi dicti sunt, spectauit. Etsi enim Thorus deus fuit vniuersalis; inprimis tamen a Thuringis tamquam deus *τοπιός* cultus esse videtur. Haud vna quidem ratio est, cur id a nobis adfirmari posse putamus, caput rei autem eo potissimum redire videtur, vt, Thuringis a Thoro nomen impositum fuisse, ostendamus. Quam ob causam nobis quaedam de Thuringis et thuringici nominis *ἔτυμολογία* dicenda sunt, quo facilius ea, quae de Thoro in medium adferemus, possint diiudicari.

X

THVRINGORVM nomen primum occurrit apud VEGETIVM RENATVM *), qui equos thurin-

*) *μυσομεδιστικῆς, sive artis veterinariae lib. IIII. cap. VI.*

thuringicos iniurias patienti animo ferre scribit. Qui scriptor quum seculo quarto ad finem vergente vixerit, non sine causa adleverari posse videtur, Thoringorum nomen circa seculum quartum florere coepisse, quoniam ne vnicus quidem scriptor ante VEGETIVM RENATVM eorum mentionem facit*). Sic vero alii huius temporis scriptores hanc gentem vel describunt, vel etiam adpellant, semper autem regionem Toringiam, vel Thoringiam et incolas Toringos, vel Thoringos nuncupant**). De origine Thoringorum, praecipue quae ad regiones pertinent, vnde venerint, ita discrepant virorum doctissimorum sententiae, vt ea in re nihil pro certo haberi possit***). Haud vniam nationem fuisse, quae Thuringos constituit, res est, de qua eo minus post dubitari, quo maius regnum fuit, quod antiquissimi Thuringi tenuerunt. Quam ob causam recte illi mihi sentire videntur, qui primas omnium nationes, quae nominis thoringici fundamenta iecerunt, circa Danubium habitasse adfirmant. Quae quum in crebris germanicorum populorum migrationibus ab aliis depellerentur ac sedes mutare cogerentur, longe lateque vagatae cum aliis Germaniae populis iniere societatem. Hic autem haud immerito quaeri posse videtur, quinam illi populi fuerint,

*) SPENERVS *notit. Germ. med. cap. 4. §. 24.*

***) confer SAGITTARIVM *antiq. regn. Tbur. lib. 1. cap. 4.*

***) scriptores vide apud SPENERVM I. C.

rint, cum quibus haec societas facta est. Qua quidem in causa etsi omnia incerta ac dubia sunt; nos tamen ea in medium proferemus, quae a veritate non longe abhorrent. Quum enim Thuringi Cherulcorum agros coluerint, neque etiam nos umquam, Cherulcorum nationem extinctam fuisse, legamus, nostro quidem iudicio nihil obstare videtur, quo minus, populos nostros cum Cherulcis foedus icisse, credamus. Idque eo magis, quo exploratius est, multarum nationum nomina, quum Thuringorum nomen elucere inciperet, periisse. Etsi enim id certum est, Cherulcos cum Saxonibus quoque fecisse societatem; haud raro tamen apud antiquos Germaniae populos accidit, ut foedera sancita et confirmata rumpentur. Quae quidem argumentis, ni fallimur, satis firmis nituntur. Etenim post regni thuringici interitum, quas antea Cherulci tenuerant, regiones Saxonibus a Francis fuerunt relictæ. Idque Saxones suo quasi iure postulare poterant, quoniam Cherulci, qui olim ad foedus ipsorum pertinebant, ab ipsis defecerant et a partibus nouorum nationis thuringicae conditorum steterant. Praeter Cherulcorum regiones Thuringi quoque Hermundurorum agros tenuerunt. Hinc nos non valde errare putamus, si Hermunduros cum nouis populis foedus sanxisse credimus. Quamquam enim Hermunduri, sedibus pristinis relictis, Sueuiam occupauerunt; nihilo tamen minus amicitiae societatem cum iis, coire potuerunt, nisi

nisi potius agros, ab Hermunduris desertos, subsequenter temporibus a Thuringis occupatos esse quisquam adfirmare velit. Cum Catts, quorum agros Thuringi etiam incolebant, numquam nouae gentis conditores fecerunt. Itaque suspicantur viri doctissimi, eo tempore, quo magna Cattorum pars cum Francis in Galliam impetum faceret, nouae thuringicae gentis vires inualuisse et reliquos Catts, vel sua sponte cedentes, vel vi expulsos, sub suam redeiisse potestatem. Sunt etiam, qui vel Anglos et Varnos, vel Nariscos et Semnones ad Thuringorum societatem sese adiunxisse existiment. De qua re etsi alii sunt, qui dubitant; hanc rem tamen non tanti momenti esse iudicamus, ut fuisse doctorum sententias hanc in rem adducamus ac refutemus, praecipue quum, quantum maximam tandem adhibeamus operam, ad eam rem probandam, nihil certi statui posse videatur, quoniam omnia non nisi coniecturis et rationibus, ad probandum non satis firmis, nituntur. Id vero omnes libentissime fateantur necesse est, germanicos populos fuisse, qui cum nouis Thuringis foedus feriebant, quum propter magnam populorum multitudinem, qui tum Germaniam incolebant, non opus esse videatur, ut alios aliunde arcessamus. Siue igitur Cherusci, siue Hermunduri, siue Narisci, Semnones et Reudingi, siue Angli et Varni, siue aliae quaecumque nationes fuerint, incertis commotae rationibus circa seculum quartum Saxonum,

num, Francorum atque aliorum populorum exemplo foedere inter se coniunctae his legibus inierunt societatem, ut communibus statutis, nomine ac religione uterentur seque ab hostium excursionibus tuerentur. Commune deinde numen *Tbor*, cui cultum praestarent, elegerunt, a quo omnes Thoringi, siue Thuringi adpellati sunt. Quinto seculo ad finem vergente et initio sexti reges habuerunt, et regnum eorum *thuringicum* vocatum est. Sub regibus res thuringica valde augeri et imperii fines propagari coeperunt. Amplissimos enim Thuringiae antiquae fines fuisse, docet SPENERVS: *) *septentrionalis*, inquit, *Thuringia dicta est, quae trans Vnstrutum ad Ockeram pertigit, australis, quae ab Vnstruto ad Moenum prospexit, orientalis fuerit dicta, quam Sala ab australi diuisit, occidentalis, quam Werra disteminauit.* Ea, quae modo diximus, hoc confirmantur, quod Thuringi Cattorum et Cheruscorum agros tenerent. Ad illos enim pertinuerunt sequentes regiones: **) *Thuringia*, qualis hodie est, *Hassia* fere tota, *omnis ducatus Grubenhagenensis, episcopatus Paderbornensis dimidia pars, abbatia Fuldenfis, principatus Coburgensis* et *Franconiae pars*, ad hos autem omnes regiones, *Visurgim inter et Albim firae* ***). Sed postea Thu-

*) *notit. Germ. med. cap. Germ. antiq. lib. IIII. cap. IIII. §. 28.*

3. §. 4. not. m.

**) *IDEM l. c. lib. IIII.*

***) *SPENERVS notit. cap. 3. §. 54.*

Thuringi res male gesserunt et regnum ingenti calamitate collapsum est. Imperii fasces enim tenente Hermenfrido quum in Thuringia omnia essent turbata, quia duo illius fratres cum eo simul regnare cupiebant, Hermenfridus ad fratres opprimendos a Theodorico, Francorum rege, auxilium petiit. Cui quidem Theodoricus auxilio venit et, victis fratribus, ex pacto ab Hermenfrido postulavit, ut ipsi regiones, quas ille promiserat, traderentur. Qui quum promissa seruare recusaret, Theodoricus regi Thuringiae bellum indixit praelioque victum Saxonum auxilio ad internecionem vsque deleuit. Quibus rebus factum est, ut reges in Thuringia esse desinerent ac Thuringi, maxima finium parte mulctati, tributum soluere cogentur. Ita autem diuidebant amplum Thuringorum regnum, ut Saxones Thuringiam septemtrionalem acciperent, partem Franci sub suam redigerent potestatem, reliquam autem Hermenfridus, dum viueret, retineret. Etsi vero magna Thuringiae pars in Saxonum potestatem venit; eam tamen, ut veterem diuisionem in memoriam reuocarent, per longum temporis spatium *Nordthuringiam* adpellauerunt. Subsequentibus temporibus, quod circa finem seculi sexti factum esse videtur, Thuringi, trans Salam siti, a Sorabis expulsi alio sibi sedes quaerere cogebantur. Sed interiecto aliquo tempore agris suis rursus potiti sunt, numquam tamen priscos Thuringiae orientalis fines recuperauerunt. Etsi vero Thuringiae

D fines

fines exitio superiori valde erant diminuti; vetus tamen Thuringia hodierna longe maior fuit. Tota enim Hassia ad illam pertinuit, quae olim Thuringiae pars fuit et Thuringia occidentalis adpellata est, quemadmodum Thuringia australis agros cis Vnstrutum, orientalis autem omnes regiones, trans Salam positas, complectebatur. Haec de Thuringis generatim, quantum ad Thorum explicandum necessarium esse videbatur. Sequitur nunc, vt de notatione vocabuli *Thuringia* agamus. Tanta hic est inter viros doctissimos dissensio, vt quot capita, vt aiunt, tot sensus esse videantur. Alii enim Thuringos a *durus* *) ducunt, ex ea ratione, quia ad perferendos labores atque molestias fuerint idonei. Sed nihil absurdius fingi, aut cogitari potest, vocabulum latinum ad nomen, populo germanico imponendum, esse adhibitum. Ac horum sententia vbi vera est, cur non potius omnes Germaniae populi, ad suscipiendos labores apti, *Duringi* dicti sunt? et quae nam subest ratio, vt soli Thuringi ita dicerentur? Immo vero accedit etiam hoc, quod in antiquissimis scriptorum monumentis semper *Tboringi* et *Tboringia*, non vero, vt frequentibus temporibus, *Doringia* scribatur. Sunt etiam, qui, Thuringos strenuos pugiles fuisse et inde vel a Germanorum *Theur*, vel a Gothorum heroe *Theyra*, siue *Teyra Tbeuren-ringer* et *Thuringer* nuncupatos esse, censeant.

*) ita sentit auctor anonymus de Langrauiis *Tbur.* cap. 1.

ant. Hanc deriuationem autem nimis esse adfectatam, iusto longius petitam et ab omni dicendi ratione quam longissime abhorre- re, nemo non haud difficulter intelligit. Neque vero defunt, qui in Tyrigetis PLINII, *) STRABONIS **) atque PTOLEMAEI ***) Thuringos latere arbitrentur. Doleo autem, argumentum hocce nonnisi similitudine qua- dam niti, quae est in Thoringos et Tyrige- tas. A Getis enim Gothos: a Dacis, Da- nos: a Phrygibus, Frifios: a Sacis, Saxones atque complures alios populos ducere, aeque absurdum est, ac Tyrigetas in Thuringos mutare, quod quidem contra omnem lin- guae naturam mihi esse videtur. Qui Thu- ringos a Tungris nomen accepisse putant, TACITI *) auctoritate nituntur, qui haec litteris consignauit: *ceterum Germaniae voca- bulum recens et nuper auditum, quoniam qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerint, nunc Tungri, nunc Germani vocati sunt.* Id qui adfirmant, quam maxime errare, ostendit SAGITTARIUS **), qui ea in re longus est. Complures aliae sententiae re- stant, quibus Thuringorum nomen extor- quere viri, alias docti, student. Modo enim Tyrangitas et Teuriochaemas PTOLE- MAEI ***): modo Tulingos CAESARIS *):

D 2

modo

*) lib. IIII. cap. 12.

**) antiquit. regn. Thur.

*) lib. VII.

lib. I. cap. 2.

**) in Sarmatias de-
scriptione.

**) in Sarmatiae descrip.

*) German. cap. 2.

*) de bello gallico lib. I.
cap. 40.

modo Reudingos TACITI *): Theruingos EUTROPII **) et nescio, quos alios populos nominant, ex quibus Thuringorum nomen effingi posse sibi persuadent. Nonnulli ex Cheruscorum, Hermundurorum et Turcilingorum nominibus Thuringorum nomen mira quadam litterarum μεταθέσει deriuare conantur. Quae vero omnia vti plerumque coniecturis et argumentis, ad probandum haud idoneis, continentur; ita etiam in iis enarrandis longi esse non possumus, quoniam instituti ratio plura adicere haud patitur. De ceteris rebus si quis sententias, a nobis adlatas, fuisse legere cupit, adeat ille SAGITTARIVM ***) , vbi eas enarratas inueniet et factis refutatas. In iis autem percensendis, quae de Thuringis generatim exposui, eundem SAGITTARIVM *) , inprimis doctissimum SPENERVM **) sequutus sum. Omnibus igitur sententiis, quae de notatione vocabuli *Thuringia* vulgo traduntur, rite inter se comparatis, optimus quisque facili negotio iudicare poterit, vtrum nostra sententia, Thuringos a deo communi Thoro Thoringos primum, deinde autem Thuringos ac pro diuersitate dialectorum Doringos, Doeringos et Duringos dictos esse, omnibus aliis praeferenda sit, an vero minus. Equidem meo iudi-

*) l. c. cap. 40.

*) l. c. lib. 11. cap. x.

**) lib. VIII. cap. 2.

XI. XII.

***) antiquit. regn. Thur.

**) notit. Germ. med.

lib. 1. cap. 1. 11. 111.

cap. 1111. §. 23-28.

iudicio nescio, an inter eas, quas nominavi, sententias vlla sit, ex qua faciliore labore *Thuringia* possit formari, quam in nostra fieri videmus. Ad terminationem enim *ing* quod attinet, quae *Thor* addita est, veteres Germani eam quam plurimis nominibus adiecerunt, quemadmodum multa exempla id nobis confirmant. Sic enim in antiquitatis monumentis reperiuntur vocabula *Reudingi*, *Tulingi*, *Turcilingi*, *Ascalingium*, *Ostringe*, *Harlinge*, *Efinge* et quam plurima alia, quae videantur apud SAGITTARIUM *). Quae vero si cui minus probantur, ab hoc probe notari vellem, terminationem *ing* denotare progeniem, seu posteros, et Thuringos esse quasi posteros, seu liberos dei Thori, quem summa pietate ut patrem coluerunt, aut si hoc magis adridet, Thoringos adpellatos esse, quasi *satu istius Thori dei ortos* **). Sed sunt alia, quae stabiliendae nostrae sententiae inferunt, quem in censum haec potissimum venire videntur. Saepissime veteres nomina, a diis desumpta, genti cuidam, urbibus atque aliis rebus imposuerunt. Id quod cum Thoro etiam factum esse, tot nomina indicant, quae in Dania et aliis regionibus septentrionalibus ab eo nomen gerunt et quae ARNKIELIVS ***)) nominat, *Torslet* nimirum, *Toring*, *Torsberg*, *Torsagger*, *Thorslund*, *Torssee*, *Torsleff*, *Torup* et multa alia. Quae quum

*) antiqu. regn. Thur. l. c. SPENERVS notit. lib. I. cap. 3. Germ. med. cap. IIII. §. 23.

)) SAGITTARIUS *)) l. c. cap. IO. §. 3.

ita sint, quid obstat, quo minus Thoringos etiam ita a Thoro dictos esse adfirmemus? praecipue quum in nominibus, antea a nobis dictis, inter alia *Toring* occurrat. Neque etiam exempla defunt, quae Thorum a Thuringis cultum esse monstrant. Haud immerito quidem ea regio, in qua nuper ara, deo Taranucno dicata, inuenta est, ad Thuringiam occidentalem, cuius fines supra indicauimus, posset referri, temporis autem ratione habita, id nullo modo fieri potest. VERATIVS PRIMVS enim, miles romanus, a quo ara, nuper reperta, posita est, sub legione viii. stipendia meruit, quae quum in ea regione statua haberet, ab Antoninorum tempore vsque ad tempora Seueri in Germania stetit. Etsi vero nos ignoramus, quo anno ara deo Taranucno fuerit dedicata; de hoc tamen dubitari nequit, id ab Antonini tempore vsque ad Seuerum factum esse. *) His temporibus autem Thuringorum nomen nondum existit ac seculo demum quarto ortum esse videtur, vti supra hoc a nobis demonstratum est, quamquam, Thuringos Thorum in his regionibus subsequenti tempore coluisse, haud negauerim. Atque etiam huc ea pertinere videntur, quae supra de quercu Iouis Geismari, in Thuringia occidentali positi, adnotauimus, et quae infra de conuersione Thuringorum dicemus. Quae quidem omnia testimonia, fide haud destituta, ad probandum Thori in Thuringia cultum,

*) vide WALCHII *comment.* ^v *cit.*

tum, ita profecto comparata sunt, ut hac in causa dubitatio esse possit omnino nulla. Quibus, quae antea diximus, ubi haec addantur, Thuringos, quum illustrari inciperent, semper Thoringos esse vocatos, et eorum nomen succedentibus demum temporibus in diversas dialectos fuisse immutatum, haud sane video, quid contra sententiam nostram de *thuringici* nominis *ετυμολογία* obici possit, quum omnes aliae derivationes difficillimo labore debeant extorqueri. Ceterum sententiam nostram SAGITTARIUS, *) SPENERVS, **) TRESENREVERTERVS ***), WALCHIVS *) atque complures alii amplectuntur.

XI

HAUD absurdum esse putavi, si hoc loco de conversione Thuringorum ad religionem christianam paucis verba facerem, partim ut ea magis confirmarentur, quae iam de Thoro diximus, partim ut alia atque alia, quae ad eundem spectant, illustrarentur. Quamquam autem verisimillimum est, salutarem doctrinam post servatoris nostri in caelos adscensum in Germania fuisse adnuntiatam; ea tamen paullo post superstitione profana iterum oppressa et obscurata esse videtur. Sunt quidem, qui imperante Hermenfrido quosdam Thuringos nomen Christo dedisse putent, quae vero ut omnia incerta ac dubia sunt; ita etiam ostendi haud potest, quam late haecce conversio

D 4

*) l. c. lib. I. cap. 3.

II. cap. I.

**) l. c. cap. IIII.

*) comment. cit. p. 46.

***) antiquit. germ. lib.

pertigerit. Interea tamen SAGITTARIUS, *) ante Bonifacii aduentum in Thuringia Christi adsecras fuisse, probare studet. Sed magis certa sunt, quae, quum Bonifacius Thuringis de saluberrimis rei christianae doctrinis praedicaret, acciderunt. Etsi enim in convertendis Thuringis Bonifacius ea tantummodo respexit, quae ad imperium atque utilitatem praesulis romani facere videbantur; hisce tamen rebus factum est, vt, si non omnes, maxima tamen eorum pars nomina apud Bonifacium profiterentur et etiam atque etiam rogarent, vt ad Christi adsecrarum numerum adscriberentur. Haecce Thuringorum conversio circa seculi octauum initium coepit et ad medium vsque durauit. Tantum autem abest, vt omnes Thuringi Christo nomen dederint, vt multi potius superfuerint, qui vel veterem doctrinam retinerent, vel a vicinis Saxonibus verae doctrinae nuntium mittere cogerentur. Praesul enim romanus Gregorius II. circa annum MCCXXVIII. litteras ad Thuringos misit eosque adhortatus est, vt, religionis profanae erroribus remotis, sacris Christi adsecrarum initiarentur, templa, vero numini dicata, aedificarent, neque etiam hostias humanas diis offerrent. Neque vero non relatum legimus, eundem praesulem Bonifacio negotium dedisse, vt eos christianorum sacris imbuendos curaret, qui a sacerdotibus, Ioui hostias immolantibus, sanctissimo tincti fuissent lauacro. Quod etsi a veri-

*) *antiquit. gentil. et christ. sbur. lib. II. cap. 4. 5.*

veritate longissime abhorrere videtur; ex eo tamen et ex praecedentibus facile intelligi potest, Thuringos et Thorum coluisse, et ipsi homines sacrificasse, modo, Thorum Iouem tonantem esse, adfirmemus. Sed adhuc alia Thori, in Thuringia culti, testimonia sunt. Commemoratur enim SAGITTARIUS multos ritus ac diuersa superstitionum genera, quae seculo octauo in Germania adeoque et in Thuringia a verorum sacrorum expertibus seruata fuerunt. Haec omnia autem se inuenisse ait in libro *capitularia regum Francorum* inscripto. Inter alia in indice, quem in libro suo doctissimo adiecit, verba sunt de sacris Iouis et Mercurii ac de festis diebus, in illorum deorum honorem celebratis. Quae quidem omnia, haecenus a nobis dicta, manifeste de Thoro, in Thuringia culto, testantur. Pluribus de Thuringorum conuersione legi potest SAGITTARIUS. *)

XII

POSTQVAM de cultu Thori apud Thoringos generatim exposuimus, nunc in primis de diuino honore, quo Thornburgi adfectus est, agendum nobis est. Huius rei autem, vt omnes rationes ostendunt, ea profecto est conditio, vt non sine magna veritatis specie hoc a nobis contendere posse existimemus. Fama est, fuisse olim Thornburgi templum longe celeberrimum, in Thori honorem constructum, in quo ingens Thori statua posita fuerit,

D. 5

*) I. c. lib. II. cap. 1-5.

fuerit, cuius imago parua hodie adhuc adser-
 vetur, verorum sacrorum expertes peregrina-
 tiones sacras frequenter ad hoc templum
 celebraſſe ac Thoro ſacrificia obtuliſſe. Po-
 ne arcem principalem antiquiorem pratum
 oſtenditur, in quo templum hocce conſtitu-
 tum fuiſſe dicunt. Praeterea gradus ibi vi-
 ſuntur, ingentis quidem antiquitatis teſtes,
 quibus plurium deorum cultores in templum
 adſcendiſſe tradunt. Ipfum autem pratum
 filua parua, amoenitatis pleniffima, circum-
 datur, quae ab incolis *der Hain*, ſiue *Hahn*
 adpellari ſolet. Oppidum, muris munitum,
 in alto colle ex parte in regione ſitum eſt,
 qua neſcio an vlla fit iucundior. Medios mon-
 tes interfluit Sala fluuius, qui, magno alueo
 fluens, circumiecta rigat prata liberque pro-
 ſpectus eorum etiam, quae procul reſeſſe,
 oculis permittitur. Thornburgi autem olim
 fuiſſe templum, niſi omnem antiquitatis ſcri-
 ptorum fidem infirmare velimus, omnino
 adſeuerari debet. Sic LAMBERTVS *Schafna-*
burgenſis *): *exuſtum eſt, inquit, fanioſum*
templum in Dornburg, DITMARVS **) autem
 ita ſcribit: *in ſeptimo anno, imperii, vel regni*
Ottonis magni, templum domini in Dorn-
burg combuſtum eſt, ac paucis interiectis:
beneficium, inquit, omne, quod ad eccleſias,
in Merſeburg ac in Mimiliue poſtas ac ad
Thornburc et Kirchberg pertinentes, fuit, an-
tequam

*) *de rebus Germanor. ad lib. II. quod exſtat in*
ann. 971. LEIBNITII ſcriptoribus

**) *chronic. Merſeburg. rev. Brunſuicenf. T. I.*

aequam ordinaretur, obtinuit. Thornburgum in agro nunc vinariensi esse intelligendum, sine dubio ex eo adparet, quod DITMARVS ecclesias *Thornburgensem* et *Kirchbergensem* coniungat, id vero extra omnem dubitationem positum est, *Kirchberg* vnam arcium fuisse, quae circa eam regionem olim steterunt, vbi hodie turris est, quae vulgo *der Fuchsturm* adpellatur. Quum igitur illi scriptores de templo loquantur, quod incendio conflagrauerit, viri doctissimi hinc non sine causa confici posse putant, olim Thornburgi templum Thori fuisse, cuius quidem rei haud vna ratio esse videtur. Namque supra ostendimus, veteres Germanos in lucis primum aras posuisse, ac deinde in iis templa extruxisse, fecisse autem hoc ita, vt montes altos ad sacra facienda eligerent. Quae quidem omnia Thornburgi deprehendi, ex descriptione nostra, quam modo dedimus, videri potest. Quibus si haec adiiciamus, Thornburgum ad Salam urbem esse, quae antiquissimis abhinc temporibus habitata fuit, et quam olim longe maiorem fuisse *) fama est, ea res sententiae nostrae summam adfert probabilitatem. Immo vero accedit conuenientia adpellationis, quae, vti Thuringia, a Thoro desumpta est. Ac meo quidem iudicio, vbi Thoringiam a Thoro adpellatam esse probatum fuerit, quod nos fecisse putamus, ob conuenientiam adpellationis facili deinde negotio confici poterit, Thornburgi templum Thori

*) SAGITTARIUS *antiqu. regn. Thur. lib. 1. cap. 3.*

Thori fuisse. Ne dicam, famam, quae de cultu Thori Thornburgi est, hac in re vi sua probandi haud destitui. Thornburgum autem olim dicebatur *Dorberg*, *Thornburg* et *Dornburg*, ut hoc antiquitatis monumenta confirmant. In *DITMARO*, cuius *chronicon* immortalis *LEIBNITIVS* ex codice, manu scripto, edidit, occurrit *Thornburg* et *Dornburg*, in antiquo autem urbis sigillo legitur *Dorberg*. Quod superest monumentum, in quo sigillum hocce usurpatum fuit, exstat ab anno *CICIDLXXX*. Thornburgenses autem absque dubio illud iam antea per longum temporis spatium adhibuerunt, quemadmodum vetus scriptio docet, quam in sigillo insculptam videmus. Quodli igitur hoc verum est, Thingos a Thoro nomen accepisse, neque etiam id negari potest, Thorum in Thuringia esse cultum, in dubium vocari nequit, Thingos Thornburgi Thorum fuisse veneratos. *LAMBERTVS Schafnaburgensis* vocat templum nostrum *famosum*, tale quidem, de quo vel propter cultum, Thoro, deo celeberrimo, praestitum, vel fortasse etiam ob sacrificia humana fama in omnibus Germaniae regionibus precrebuerat. De ipso templo plura ad tempora nostra non perueniunt, valde autem est probabile, Thingos, quum nondum templa haberent, in luco aram posuisse ac subsequenti tempore, casa exstructa, Thoro hostias cecidisse, ex qua casa templum hocce deinde factum esse videtur. Quae quidem in re omnia iis respondent, quae supra de templis veterum Germanorum diximus. Ne-

Neque etiam id certo a nobis adfirmari posse putamus, quo fato templum incendio fuerit deletum, quia scriptores non adiecerunt, quo casu conflagrauerit. Interea Thuringis ad rem christianam conuersis quum omnis plurimum deorum cultus interdiceretur, quod templum Thoro antea dedicatum fuerat, hoc, vt omnes rationes ostendunt, Thuringi vero de sacrum esse voluerunt. Id quod ex iis DITMARI verbis adparet, quibus, *templum domini in Dornburg combustum esse*, dicit, quae non nisi de vero numine puto esse intelligenda. De tempore, quo templum flamma consumtum est, dissentire videntur scriptores. LAMBERTVS enim *Schafnaburgensis* id anno MCCCCLXXI. accidisse scribit, DITMARVS autem hoc septimo regni, vel imperii Ottonis *magni* anno factum esse testatur. Quum igitur Otto imperator anno MCCCCLXXXVI. regni fasces suscepit, illi scriptores xxx. fere annis differunt. Inter se tamen, ni fallor, aliquo modo possunt conciliari. Quod si enim adfirmamus, DITMARVM ab eo tempore annos computare coepisse, quo Otto, a praesule romano coronatus, imperare coepit, quod anno MCCCCLXII. contigit, tum vero hosce scriptores non nisi duobus annis differre videre licet. Atque etiam meo quidem iudicio facile hoc admitti potest, si illorum temporum superstitionem consideramus, qua imperatores legitimos esse negabant, nisi praesul romanus eos legitimos iudicatos coronasset. Quam sententiam etsi nemini obtrudere volu-

volumus; id tamen negari haud potest, templum thornburgicum regnante Ottone *magnō*, qui anno *MDCCCCLXXIII.* diem obiit supremum, incendio ac ruinis esse collapsum. Monstrant hodie Thornburgi signum, ea magnitudine, quam in tabula aenea indicauimus, et quod vulgo pro signo Thori habetur. Colunt illud Thornburgenses vt antiquissimum urbis monumentum, quod, Thorum apud ipsos cultum esse, significaret. Ex aere flauo signum paratum est, cuius ab altera parte uncus conspicitur, dimidium pollicem longus, quo parieti infixum et ita cultum fuisse tradunt. Anno *MDCCCXVII.* quum Thornburgum funditus incendio deleretur, hocce antiquitatis monumentum flammis creptum est. Etsi vero de hoc non dubito, Thuringos Thornburgi Thorum veneratos esse; hanc tamen esse Thori imaginem, vt creditur, vellem, vt ex antiquitatis monumentis posset probari Narrationis genus enim, litteris non consignatum, quod in personarum fide positum est, vti non multum probat; ita etiam ea imaginis est ratio atque conditio, praecipue si vestitum spectemus, vt medii aevi tempora valde redolere videatur. Interea neque iis contradicere conor, qui eam Thorum praesentare statuunt, quoniam hanc in rem in vtramque partem potest disputari. Equidem vellem, vt ne multa antiquitatis monumenta incendio conflagrassent, ex quibus sine dubio, cui sententiae fauendum sit, fieri possemus certiores, rebus autem sic sese habentibus,

-1107

tibus, tamdiu in nostra sententia manebimus, quamdiu, signum probum esse, ostendi haud potest.

XIII

VT temporis quoque ratio habeatur, hanc ob causam necessarium est, quo facilius de antiquitate Thori iudicandi sit nobis facultas. Quamquam Celtas Thorum in Asia, licet non eodem nomine, diuino honore adfecisse, supra non sine causa adseueravi; nollem tamen ego idcirco credere, Thurram Assyriorum esse Thorum, de quo agimus. SCHEFFERVS *) enim ex hoc *chronici alexandrini* loco: *post Ninum regnauit apud Assyrios Thurras, cui Zames pater, ex Rbea frater, Martis nomen a planeta eius nominis imposuit*, probare studet, hunc Thurram non alium esse, quam Thorum, fuisse rei bellicae peritissimum, ac Thracia subacta et Caucaso monte superato, in vicinas regiones venisse, quumque regnare coepisset, a Thracibus ac Scythis vt deum esse cultum, quem quidem cultum Celtas ac Scythas postea in Europam et regiones, ad septentrionem vergentes, intulisse, vnde cultus Thori religiosus originem traxerit. Et ipse SAGITTARIUS huic sententiae adsensum praebere videtur. Hoc vero vt credam, nullus ego possum adduci. Quemadmodum enim omnia, quae de Thurra narrantur, non nisi coniecturis nituntur; ita quoque

*) confer SAGITTARIUM *antiq. regn. Thur. lib. 1. cap. 3.*

que ad hanc rem probandam non aliud argumentum adferri potest, quam adpellationis conuenientia. Quae vero quam male in eiusmodi causa adhibeatur, iam supra exemplum dedimus. Deinde iis, qui hoc statuunt, vel eam ob rationem suffragari haud possum, quoniam primi et antiquissimi Celtae numquam homines ut deos coluerunt. Id enim non solum Graecis vitio vertebant iisque iridebant, verum etiam doctrinis et religioni eorum hoc repugnare videbatur. Supremum numen dari statuebant, quod cuncta *elementa* cum quibusdam *intelligentiis animalibus* coniunxerit, quae ea gubernarent quaeque ab iis non possent separari. Quod si igitur Celtae hominibus cultum diuinum exhibuerunt, quodnam quaeso regnum nouis diis tribuerunt? aut qua ratione eos coluerunt? Certe in eorum religione ac doctrinis hac de re nihil habetur. Atque etiam hoc Celtarum opinioni contradicit, quam de fati defunctorum habuerunt. Mortales enim, qui hac ex vita migrauerint, in maiori dignitatis gradu collocari negabant, quam humana conditio pateretur. Viros potius, fortitudine claros, ad supremum deum, seu Odinum venire putabant, apud quem omnibus bonis circumfluere et eo voluptatis genere vterentur, quae viris fortibus potest accidere gratissima. Neque vero ratio longe petenda esse videtur, qui factum sit, ut viri doctissimi in eam opinionem adducerentur. Quum enim Celtae semper in armis essent, honestissimum apud eos

eos ducebatur; si aliis fortitudinis palmam præriperent ac rebus gestis magnam gloriam adipiscerentur. Itaque simul ac de virorum clarissimorum rebus gestis fama percrebuerat, magnus iis, dum viuebant, ab omnibus honos habebatur, quumque mortem oppetissent, apud eorum sepulera festos dies celebrabant et ad cantus laudes eorum persequebantur. Ipsi cantus, a laude deorum initium capientes, heroum res gestas in memoriam reuocabant et in eorum honorem finiebantur. Iuuenes cantus memoriae mandabant, quo facilius imitatione affuefacti olim facta ederent laude dignissima *). Nos igitur non falli putamus, si, hæc omnia opinionis stabiliendae ansam præbuisse, adfirmamus. Quum præterea Thorus, vt supra demonstrauimus, non a *Thurra*, sed *Tarane* profiscitur, sententia SCHEFFERI argumentis, modo enarratis, facile potest refutari. Acque minus sententia eorum sese commendat, qui Thori cultum a Thara, cuius in diuinis oraculis mentio fit, ducere conentur **).

XIII

ETSI vero annus, qui de Thoro, ante natum *συνερα* nostrum in Europa culto, testaretur, indicari haud potest; hoc tamen verum exploratumque est, id multa secula ante natalitia Christi esse factum. Quibus si hæc addantur, quæ supra diximus, Thori cultum in regionibus

E

bus

*) de his vide PELLOV
TIERIVM *bist. des Celtes*
T. II. lib. III. cap.

XIIII. *vetus di*
**) confer SAGITTA
RIVM I. c.

bus, ad septemtrionem pertinentibus, aliquot seculis ante Christum natum initium cepisse, hinc facillime intelligi potest, Thorum nostrum deum esse longe antiquissimum. Sed magis certa sunt, quae ex iis scriptoribus probantur, qui rerum romanarum historiam reliquerunt. Ex hac quidem GRVTERI *) inscriptione:

DEVM. DEARV
SVEDIA. DORI
D. S

SAGITTARIVS **) efficere vult, Thorum Romanis probe fuisse cognitum. In hoc autem errare mihi videtur ceteroquin doctissimus SAGITTARIVS. Etsi enim Romani Taranem, seu Iouem tonantem a Gallis, Germanis atque aliis populis coli, non ignorabant; de hoc tamen haud immerito dubitari potest, Romanos vnumquam aliquid de nomine Thori audiuisse, aut illius nomen in inscriptionibus atque aliis monumentis publicis adhibuisse. Ac mea quidem sententia, quod in inscriptione SAGITTARIVS Thorum esse putat, hoc nomen familiae esse, non sine causa existimo. Quam sententiam ut corroborem, eundem GRVTERVM ***) adduco, apud quem haec habetur inscriptio:

SVEDIAE. DORIDIS
ET. SVEDI. D. L.
COMMVNIS. L. MEORVM
SYRVS. HIC. SITVS. EST. V. A. XIII.

Id

*) in corpore inscrip. lib. 1. cap. 3.
p. 111 n. 5. **) l. c. p. DCCCC

**) antiquit. regn. Thur. XXXV. n. 15.

Id quod complures aliae inscriptiones confirmant. Sic enim occurrunt IVLIA DORIS: *) ASCONIA DORIS: **) CALIDIA DORIS: ***) VLPIA DORIS *) ac denique SEIA DORIS. **). Nos autem recte sentire ipsa inscriptio, a SAGITTARIO adducta, docet. Quis enim est, qui lapidem, in quo inscriptio inculpta est, fragmentum esse ac sine dubio litteram S deesse, non facili negotio videat? De cultu Thori tempore Romanorum, imprimis quum IULIVS CAESAR bella in Gallia gereret, testem habeo ipsum CAESAREM: ***) *deum maxime, inquit, Mercurium colunt, post hunc Apollinem et Martem et Iouem et Miueruam. De his eandem fere, quam reliquae gentes, habent opinionem, Apollinem morbos depellere, Mineruam operum atque artificiorum initia transdere, Iouem imperium caelestium tenere, Martem bella regere.* Iouem, qui rebus caelestibus praesit, non alium esse, quam Taranem Gallorum ac Germanorum, viri doctissimi *) iam probandum in se susceperunt. Itaque non est, quod ea de re fusc exponam. Quamquam post natalitia Christi salutaris doctrina vbique terrarum adnuntiabatur; nihilo tamen minus

E 2

Ger-

*) GRVTERVS I.C.MC.4

**) ID. DCCXIX.8.

***) ID. DCCCLXXVIII.

3.

*) ID. MCXIV.5.

**) ID. MCXXIX.9.

***) de bello Gall. VI. cap. 17.

*) WALCHIVS *comment. cit. p. 38-46.* vbi, hunc Iouem a Ioue Romanorum differre, ostenditur. Conf. PELLOV-TIERIVS *libr. mem. Tom. II. p. 106. sq. coll. p. 121. sq.*

Germaniae ac Galli superstitioni profanae nuntium mittere recusauerunt. LVCANVS *)
 enim, qui anno post natum seruatorem LXVII. aetatis autem XXVII. decessit, de tota Gallorum natione scribit, eam Taranem sacrificiis humanis placare, et ara, deo Taranucno dedicata, Thorum seculo secundo in Germania cultum esse confirmat. Circa seculum IIII. Thorus a Thuringis coli coepit, id quod vsque ad seculum octauum durauit, quo Thuringorum plurimi a Christi adseclarum partibus steterunt. Neque enim omnes Christo nomen dedisse affirmauerim, quin potius subsequenter demum temporibus superstitionis monimenta penitus sublata fuisse arbitror. In regionibus, septentrionem versus positis, cultus Thori tum, quum vera doctrina progerminare inciperet, cessauit. Rex enim Sueciae Ericus seculo X. Canutus *magnus* autem, Daniae rex, seculo XI. ad religionem, cui nomen a Christo haeret, conuersus, verorum sacrorum expertium superstitionem irritam fecerunt. Neque eo secius plurimum deorum cultus extirpari et funditus tolli potuit. In Iutia enim in *dioecesi alburgensi* lucus Thori fuit, *Thorsloef*, id est, *Thorslaub* nuncupatus, qui vsque ad annum *CIOCCCEXXXI.* stetit **). De cultu Thori, inprimis illius vicarii, qui *Storziunkar* dicitur, apud Lapponienses, euoluitur *NERRETERVS ***).*

XV

*) l. c.

) *Juden und Heyden-) ARNKIELIUS l. *Tempel* p. 957.
c. cap. XXX. §. 8.

POSTquam de Thoro omnia, quae digna fuerunt, de quibus verba fierent, enarrauimus, restat, vt de conuiujs sacris, in deorum atque etiam in Thori honorem peractis, agamus, quibus ea addemus, quae de insigni Thori, in antiquitatis monumentis longe celeberrimo, notari debent. Mos fuit non tantum Romanorum, sed etiam veterum Germanorum, vt in deorum honorem et amicorum defunctorum memoriam festos dies celebrarent. Ad quos faciendos quum dies esset praescriptus, certo in loco conuenerunt et ea, quae ad cibum ac potum videbantur esse necessaria, adportauerunt. Quo facto sacrificijs peractis, summa laetitia perfusi conuiuia instituerunt. Haecce conuiuia sacra vocabantur *Offergillen*, seu *Opfergilden*, quod quidem vocabulum *societatem*, seu *coniunctionem* indicare videtur *). Hisce in conuiujs pocula, diis atque amicis consecrata, in deorum honorem et amicorum memoriam exhausserunt. Eiusmodi conuiujs descriptionem apud *S NORRONEM* inuenimus, **) qui euoluatur, quoniam ob angustos, quos commentationi nostrae destinauimus, fines non omnia, quae de conuiujs sacris notari debent, adiicimus ***). Conuiuio sacro transacto, surgentes ad ignem, in medio admotum, steterunt, quumque pocula sibi in-

E 3 ui-

*) de hoc ritu exponit *S NORRO* in *Konung Olaf Helges Haraldsons Saga* cap. II 3. sqq. confer. *KEYSLERVS* *antiquit. septentr. et Celt.* p. 349. sqq.

**) in *Konung Hakon Adalstens Fostres saga* cap. 16.

***) Multa, quae ad hanc rem pertinent, vide apud *KEYSLERVM* *antiquit. septentr. et Celt.* p. 352-356.

vicem porrigerent, cuilibet deo poculum singulari quodam signo consecrarunt. Hanc rem SNORRO *) litteris consignavit, ex quo simul facile intelligi potest, quae dicti insignis Thoris ratio fuerit atque conditio. Verba SNORRONIS recitanda duxi, quorum sententia fere haec est: *primus, inquit, quum propinandus esset scyphus, sollemni sermone auspicatus est Sigurdus, consecratumque Odino cornu euacuavit ac regi mox repletum tradidit. Ita rex, accepto poculo, crucis signo illud signavit. Quod animadvertens Karus Grytingensis, ista quid sibi velit caerimonia, rogat, et numquid adhuc sacra victimasque gentiles auersaretur rex? respondit Sigurdus Iarlus non admodum dissimili ratione, qua ipsi, viribus ac robori confisi, numini Thoro consecrare soleant, etiam crucis figura, utpote Thoronis insigni, poculum suum signare maluisse regem. Quibus ita dictis, sedatum est circa vesperam tumultuantium murmur.* Quae quidem verba non ea tantummodo confirmant, quae de hoc ritu diximus, verum etiam insignis, quod Thoro tributum est, mentionem fieri videmus. Thoro autem non semper vnum idemque insigne dederunt. Modo enim figura, cruci similis, modo malleus fuit, vtrumque vero potentiam Thori denotauisse videtur. Hoc enim, quod figuram crucis repraesentat, nihil aliud indicari debet, quam fulmen, quod manu tenet, quo mortales punit, et vnde sine dubio fabula orta est, qua certos lapides, quos Germani *Donnerkeile* vocant, quum fulmen

*) in vita Haquini Adalstani cap. 16.

men iacitur, in terram penetrare creditur *). Hocce insigne autem, ni fallor, probat, Thorum fuisse Iouem tonantem. Praeter hoc insigne aliud in antiquitatis monumentis exstat, quod Thoro saepissime datum est, malleus nimirum, qui *miolner* dictus est, omnibus, inprimis autem gigantibus atque *δαίμονσις* terribilis **). Pleni sunt hoc malleo omnes veterum scriptorum libri, praecipue *Edda*, ubi res gestae Thori numquam nominari solent, nisi etiam mallei, quo eas peregit, mentio fiat. Quae etsi omnia ficta atque a veritate remota sunt; de potentia Thori tamen, qui omnium deorum potentissimus habebatur ***), manifeste testari mihi videntur. De malleo Thori vide *Eddam*, omnibus in locis, ubi de Thoro sermo est, SAXONEM GRAMMATICVM, *) FABRICIVM, **) de *malleis Iouialibus* autem, quorum reliquiae anno CIOCCXXIII. in Suecia repertae sunt, eundem SAXONEM GRAMMATICVM ***).

cap. XVI

ANTEA, quam commentationi nostrae finem imponamus, paucissimis de religione veterum Germanorum fabulosa, quantum ad Thorum explicandum necessarium est, differri nobis posse videtur. Omnia vero, quae hanc in rem adducemus, ex *Edda*, summae antiquitatis monumento, desumpta sunt. Duodecim deos dari putabant, qui

- *) KEYSLERVS I. c.   *) *bist. Dan. lib. III. p. 41.*
 p. 196.   **) *Cimbrische Hollstei-*
 **) *Edda mytol. 18. nische Antiquitaeten-Remar-*
 ***) OLAVS MAGNVS   ques p. 332. sq.
bist. Suec. lib. III. cap. 3.   ***) I. c. lib. XIII.

qui *Asae* vocabantur, quorum *Odinus* supremus et antiquissimus et pater *Asarum* sit, qui omnia regat atque gubernet, et sub cuius imperio omnes reliqui essent. Hinc dictus est *Allfader*, quasi pater omnium *Asarum*. Coniux dicebatur *Frigga*, seu *Freya*, et *Thorus* *Odini* filius reliquorumque *Asarum* praecipuus esse putabatur. Non solum autem *Thorus* imperii in *Valhallam* particeps factus est, sed illi etiam regnum veteres tribuerunt, cuius nomen fuit *Thrudvangar*, aula vero *Bilskivnir* adpellata est. Aula, in qua 1000000. contignationes fuerunt, ab hominibus eam ob rationem exstructa fuerat, ut *Thorus* manes et inprimis seruos in eam reciperet. *Odinus* enim dedecori sibi esse putabat, vltimae fortis homines suo subiici imperio. *Curtus* *Thori*, quo vectus et a quo *Ockuthor* nominatus est, a duobus capris trahebatur. Tribus insignibus vsus est, malleo, de quo supra, cingulo, seu clypeo et manicis ferreis, quibus opus fuit, si malleum adprehendere vellet. Dicitur autem *Thorus* tartarei serpentis oppugnator, quem quidem vicit, sed vulnere, quod in pugna accepit, venenato mortuus esse traditur. De rebus gestis fusc agere possemus, sed iamiam instituti ratio, finem dicendi facere, iubet. Fabulas autem, quas veteres de *Thoro* effinxerunt, vbi quis legere cupit, adeat ille *Eddam*, *) in quo libro eas quam copiosissime reperiet enarratas.

*) *myth.* 18. 19. 38. 39. 41. 42. 48. 56. 57.

ERRATA

- p. 11. lin. 21. leg. possimus.
 p. 12. lin. 30. leg. comprehendebantur.
 p. 18. lin. vlt. leg. nomina.
 p. 24. not. 3. leg. Heyden-Religion.
 p. 29. lin. 7. leg. sceptri.
 p. 32. lin. 2. del. fuit.
 p. 32. lin. 17. leg. statua.

H. 45 61

Map für den Loosball!

ULB Halle
007 417 527

3

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is faint and difficult to decipher but appears to be arranged in several lines.

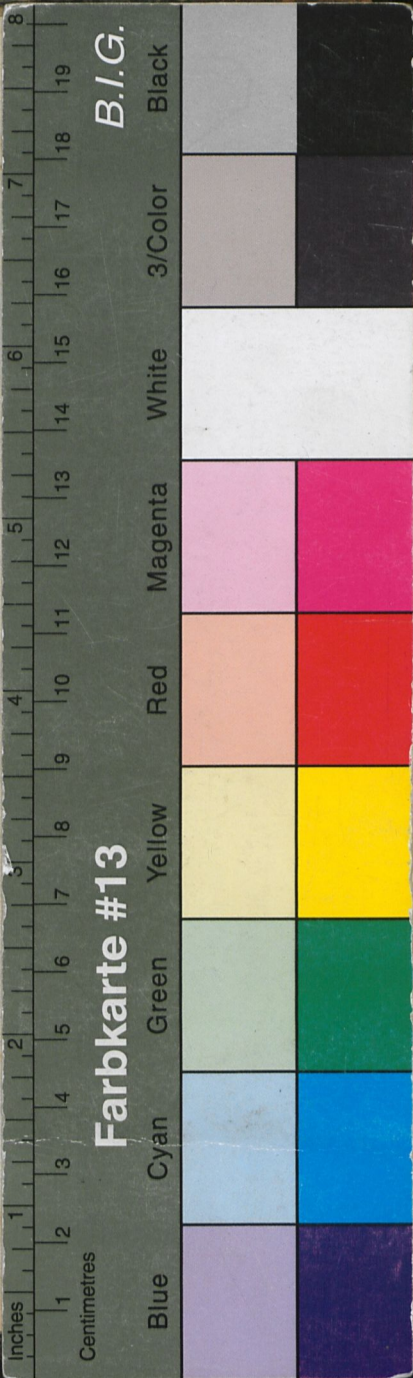

B.I.G.

Farbkarte #13

DE
DEO
T H O R O
COMMENTATIO
QVAM
EDIT
IO. GOTTLOB. SAM. SCHWABE

VINARIENSIS
SANCTIOR. ET ELEGANTIOR. LITTERARVM
CVLTOR, SOCIETATIS LATINAE, QVAE
IENAE FLORET, COLL. ORDINARIVS

I E N A E
SVMTV IO. CHRISTOPH. STRAVSSII
CICIDCCXVII.

